İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 23

1.) 1908.08.28 (1324 AĞUSTOS 13/1326 RECEP 29, no: 26)
FAS VUKUÂTI MEVLAY ABDÜLAZİZ'İN HEZİMETİ 27

2.) 1908.08.29 (1324 AĞUSTOS 14/1326 RECEP 30, no: 27)
AHÂLİ VE MEMURÎN 30

3.) 1908.08.30 (1324 AĞUSTOS 15/1326 ŞABAN 1, no: 28)
ÂDÂB VE VEZÂİF-İ MATBUÂT 33

4.) 1908.08.31 (1324 AĞUSTOS 16/1326 ŞABAN 2, no: 29)
GAYRİMÜSLİM VATANDAŞLARIMIZ VE İNTİHÂBÂT 36

5.) 1908.09.02 (1324 AĞUSTOS 18/1326 ŞABAN 4, no: 31)
BİR HAYAL FAKAT MUHAL DEĞİL 40

6.) 1908.09.03 (1324 AĞUSTOS 19/1326 ŞABAN 5, no: 32)
TAŞRA MEMÛRÎNİ 42

7.) 1908.09.06 (1324 AĞUSTOS 22/1326 ŞABAN 8, no: 35)
MEMURLAR VE ÂMİRLER 44

8.) 1908.09.08 (1324 AĞUSTOS 24/1326 ŞABAN 10, no: 37)
KULÜPLER, CEMİYETLER 47

9.) 1908.09.09 (1324 AĞUSTOS 25/1326 ŞABAN 11, no: 38)
MATBUÂT VE EFKÂR-I UMÛMİYE 50

10.) 1908.09.11 (1324 AĞUSTOS 27/1326 ŞABAN 13, no: 40)
İZÂHÂTA MUHTÂCIZ 52

11.) 1908.09.15 (1324 AĞUSTOS 31/ 1326 ŞABAN 17, no: 44)
CEBEL-İ LÜBNAN AHÂLİSİ VE İMTİYÂZÂTI 55

12.) 1908.09.17 (1324 EYLÜL 2/1326 ŞABAN 19, no: 46)
HARBİYE, MÜHENDİSHÂNE VE HENDESE-İ MÜLKİYE 57

13.) 1908.09.28 (1324 EYLÜL 13/1326 ŞABAN 30, no: 57)
ŞİMENDİFERE VAZ-I YED MESELESİ 60

14.) 1908.09.29 (1324 EYLÜL 14/1326 RAMAZAN 1, no: 58)
İNGİLTERE-RUSYA VE İRAN 63

15.) 1908.10.03 (1324 EYLÜL 18/13236 RAMAZAN 5, no: 62)
YİNE BULGARİSTAN MESELESİ 66

16.) 1908.10.05 (1324 EYLÜL 20/1326 RAMAZAN 7, no: 64)
MEVKİMİZİ TAYİN EDELİM 70

17.) 1908.10.08 (1324 EYLÜL 23/1326 RAMAZAN 10, no: 67)
AVRUPA MATBUÂTI NE DİYOR? 73

18.) 1908.10.09 (1324 EYLÜL 24/1326 RAMAZAN 11, no: 68)
KONFERANS 76

19.) 1908.10.10 (1324 EYLÜL 25/1326 RAMAZAN 12, no: 69)
AVUSTURYA'NIN MAKSAD-I HAKİKİSİ 78

20.) 1908.10.11 (1324 EYLÜL 26/ 1326 RAMAZAN 13, no: 70)
GİRİT'İN İLHÂKI HABERİ 82

21.) 1908.10.14 (1324 EYLÜL 29/1326 RAMAZAN 16, no: 73)
KONFEREANS... FAKAT PROGRAM 85

22.) 1908.10.17 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 2/1326 RAMAZAN 19, no: 76)
LONDRA MÜLÂKATLARI 88

23.) 1908.10.22 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 7/1326 RAMAZAN 24, no: 81)
BULGAR HEY'ET-İ NÜZZÂRI 91

24.) 1908.10.24 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 9/1326 RAMAZAN 26, no: 83)
TÜRKİYE VE RUSYA 93

25.) 1908.10.31 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 16/1326 ŞEVVAL 4, no: 90)
BULGARİSTAN İLE MÜZÂKERÂTIMIZ 96

26.) 1908.11.02 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 20/1326 ŞEVVAL 6, no: 92)
VAZİYET-İ HÂRİCİYEMİZ 98

27.) 1908.11.04 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 22/1326 ŞEVVAL 9, no: 94)
ALMANYA'NIN MESLEĞİ 102

28.) 1908.11.06 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 24/1326 ŞEVVAL 11, no: 96)
YİNE MESLEK-İ HÂRİCİYEMİZ 106

29.) 1908.11.08 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 26/1326 ŞEVVAL 13, no: 98)
AMERİKA REİS-İ HÜKÛMET-İ CEDİDİ MÖSYÖ TAFT 109

30.) 1908.11.13 (1324 TEŞRİN-İ EVVEL 31/1326 ŞEVVAL 18, no: 103)
TAĞLİT-İ HAKİKAT 112

31.) 1908.11.19 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 6/1326 ŞEVVAL 25, no: 109)
AVUSTURYA'DAN TALEB EDİLMESİ İCAB EDEN TA'VİZ 115

32.) 1908.11.21 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 8/ 1326 ŞEVVAL 27, no: 111)
BALKAN HEY'ET-İ MÜTTEHİDESİ HAYAL MİDİR, HAKİKAT MİDİR? 118

33.) 1908.11.22 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 9/1326 ŞEVVAL 28, no: 112)
İMPARATOR SUSMUYOR 121

34.) 1908.11.26 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 13/1326 ZİLKADE 2, no: 116)
MÜZÂKERÂTIN SAFHA-İ AHİRESİ 125

35.) 1908.11.27 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 14/1326 ZİLKADE 3, no: 117)
BOYKOTAJ MESELESİ VE AVUSTURYA'NIN VAZİYET-İ
TEHDİDKÂRÂNESİ 128

36.) 1908.11.30 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 17/1326 ZİLKADE 6, no: 120)
BULGAR NÜZZÂRININ İSTİFÂSI 131
37.)1908.12.04 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 21/1326 ZİLKADE 10, no: 124)
AHVÂL-İ VİLÂYÂT 133
38.) 1908.12.05 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 22/1326 ZİLKADE 11, no: 125)
ZÂDE Fİ'T-TANBÛR Nİ'METEN UHRÂ 136
39.) 1908.12.06 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 23/1326 ZİLKADE 12, no: 126)
ŞAH-I HÂNİS 139
40.) 1908.12.12 (1324 TEŞRİN-İ SÂNİ 29/1326 ZİLKADE 18, no: 132)
HULÛS-I NİYETTEN AYRILMAYALIM 141
41.) 1908.12.14 (1324 KÂNUN-I EVVEL 1/1326 ZİLKADE 20, no: 134)
MESÛLİYET-İ VÜKELÂ 143
42.) 1908.12.15 (1324 KÂNUN-I EVVEL 2/1326 ZİLKADE 21, no: 135)
AVUSTURYA İLE MÜZÂKERÂT BAŞLIYOR 146
43.) 1908.12.16 (1324 KÂNUN-I EVVEL 3/1326 ZİLKADE 22, no: 136)
İNGİLTERE PARLAMENTOSUNDAN OSMANLI PARLAMENTOSUNA 149
44.) 1908.12.18 (1324 KÂNUN-I EVVEL 5/1326 ZİLKADE 24, no: 138)
TARİHİ BİR GÜN 151
45.) 1908.12.21 (1324 KÂNUN-I EVVEL 7/1326 ZİLKADE 27, no: 141)
YİNE Â'YÂN MESELESİ 153
46.) 1908.12.23 (1324 KÂNUN-I EVVEL 10/1326 ZİLKADE 29, no: 143)
VÜKELÂNIN PARLAMENTO KARŞISINDA MESÛLİYETİ 155
47.) 1908.12.24 (1324 KÂNUN-I EVVEL 11/1326 ZİLKADE 30, no: 144)
TEŞRİHİ MUKTAZİ BİR HALET-İ RUHİYE VE MATBUÂT-I ECNEBİYE 158
48.) 1908.12.26 (1324 KÂNUN-I EVVEL 13/1326 ZİLHİCCE 2, no: 146)
İKİ MÜHİM VESİKA-İ DİPLOMATİKİYE 160
49.) 1908.12.28 (1324 KÂNUN-I EVVEL 15/1326 ZİLHİCCE 4, no: 148)
İZVOLSKİ'NİN NUTKUNA DAİR 163
50.) 1908.12.29 (1324 KÂNUN-I EVVEL 16/1326 ZİLHİCCE 5, no:149)
NASILSA GİZLİ KALMIŞ BİR VESİKA 166
51.) 1909.01.01 (1324 KÂNUN-I EVVEL 19/1326 ZİLHİCCE 8, no: 152)
MUSİBETZEDE İTALYA'YA 170
52.) 1909.01.07 (1324 KÂNUN-I EVVEL 25/1326 ZİLHİCCE 14, no: 156)
SIRBİSTAN AVUSTURYA'YA KARŞI NE MEVKİDE BULUNUYOR? 172
53.) 1909.01.09 (1324 KÂNUN-I EVVEL 27/1326 ZİLHİCCE 16, no: 158)
TAVASSUT EDEN OLMAYACAK MI? 175
54.) 1909.01.11 (1324 KÂNUN-I EVVEL 29/1326 ZİLHİCCE 18, no: 160)
İLK HATVE-İ İ'TİLÂF 179
55.) 1909.01.16 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 3/1326 ZİLHİCCE 23, no: 165)
SADRAZAM PAŞA'NIN BEYÂNÂTI VE GİRİT MESELESİ 181

56.) 1909.01.18 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 5/1326 ZİLHİCCE 25, no: 167)
AVUSTURYA İLE İ'TİLÂF MÜNÂSEBETİYLE BAZI MÜTÂLAÂT 184

57.) 1909.01.20 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 7/1326 ZİLHİCCE 27, no: 169)
BULGARİSTAN İLE İ'TİLÂF 188

58.) 1909.01.23 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 10/1327 MUHARREM 1, no: 172)
TAŞRADA TEZEBZÜB 190

59.) 1909.01.25 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 12/1327 MUHARREM 2, no: 174)
İNGİLTERE VE İ'TİLÂF SİR EDWARD GREY 193

60.) 1909.01.27 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 14/1327 MUHARREM 4, no: 176)
SAHTE Mİ, CİDDİ Mİ? 195

61.) 1909.01.29 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 16/1327 MUHARREM 6, no: 178)
HÂLÂ KARANLIKTAYIZ 198

62.) 1909.01.30 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 17/1327 MUHARREM 7, no: 179)
DÜVEL-İ MUAZZAMA NE İŞ GÖRÜYORLAR? 200

63.) 1909.02.03 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 21/1327 MUHARREM 11, no: 183)
ULTİMATOM-TAVASSUT 203

64.) 1909.02.06 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 24/1327 MUHARREM 14, no: 186)
PROTOKOLE DAİR 206

65.) 1909.02.11 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 29/1327 MUHARREM 19, no: 191)
BERLİN'DE KRAL EDWARD 208

66.) 1909.02.13 (1324 KÂNUN-I SÂNİ 31/1327 MUHARREM 21, no: 193)
KABİNENİN ŞEKL-İ HÂZIRI VE BAZI NAZARİYÂT-I SİYÂSİYE 211

67.) 1909.02.20 (1324 ŞUBAT 7/1327 MUHARREM 28, no: 200)
HAL VE MEVKİ-İ HARİCİYEMİZ 216

68.) 1909.02.22 (1324 ŞUBAT 29/1327 MUHARREM 30, no: 202)
TEŞRİFÂT VE SİYÂSİYÂT 219

69.) 1909.02.26 (1324 ŞUBAT 13/1327 SAFER 4, no: 206)
HÜKKÂM HAKKINDA: NECİP MELHAME'NİN MUHÂKEMESİ MÜNÂSEBETİYLE 222

70.) 1909.02.27 (1324 ŞUBAT 13/1327 SAFER 5, no: 207)
ÇIBANBAŞI 225

71.) 1909.02.29 (1324 ŞUBAT 16/1327 SAFER 7, no: 209)
TAŞRADA ÂSÂYİŞ 229

72.) 1909.03.05 (1324 MART 5/1327 SAFER 11, no: 213)
AHALİ VE MECLİS-İ MEBÛSÂN 232

73.) 1909.03.06 (1324 ŞUBAT 21/1327 SAFER 12, no: 214)
MİLLET VE MİLLİYET BAHİSLERİ 236

74.) 1909.03.07 (1324 ŞUBAT 22/1327 SAFER 13, no: 215)
BİR SEYAHAT-I SİYÂSİYE 240

75.) 1909.03.10 (1324 ŞUBAT 25/1327 SAFER 16, no: 218)
BAŞ BAŞA İKİ MUÂRIZ 243

76.) 1909.03.13 (1324 ŞUBAT 28/1327 SAFER 19, no: 221)
RUSYA İLE PAZARLIĞIMIZ ... 246

77.) 1909.03.17 (1325 MART 4/1327 SAFER 23, no: 225)
ALTINCI ORDU'NUN HÂL-İ PERİŞÂNİSİ ... 248

78.) 1909.03.19 (1325 MART 6/1327 SAFER 25, no: 227)
HÂKİMİYET-İ MİLLİYE ... 252

79.) 1909.03.22 (1325 MART 9/1327 SAFER 28, no:230)
SİYÂSET-İ HÂRİCİYEMİZ ... 256

80.) 1909.03.24 (1325 MART 11/1327 REBİÜLEVVEL 1, no: 232)
İNTİHÂB VEKÂLET KELİMESİYLE NE DERECEYE KADAR
TEFSİR OLUNABİLİR? ... 260

81.) 1909.03.29 (1325 MART 16/1327 REBİÜLEVVEL 6, no: 237)
ÜMİT-BAHŞ BİR SEYAHAT ... 263

82.) 1909.04.03 (1325 MART 21/1327 REBİÜLEVVEL 12, no: 242)
KISSADAN HİSSE ... 267

83.) 1909.04.05 (1325 MART 24/1327 REBİÜLEVVEL 13, no: 244)
MÜZMİN FAKAT TEDAVİSİ MÜMKÜN BİR MARAZ ... 270

84.) 1909.04.07 (1325 MART 25/1327 REBİÜLEVVEL 16, no:246)
İSTİKLÂLE DOĞRU BİR HATVE DAHA ... 274

85.) 1909.04.10 (1325 MART 28/1327 REBİÜLEVVEL 19, no: 249)
MECLİS-İ MEBÛSÂN VE GAZETELER ... 276

86.) 1909.04.12 (1325 MART 30/1327 REBİÜLEVVEL 21, no: 251)
ŞERÂİT-İ İ'TİLÂF ... 280

87.) 1909.04.13 (1325 MART 31/1327 REBİÜLEVVEL 22, no: 252)
AVRUPA NE DİYOR, BİZ NE SÖYLÜYORUZ? ... 283

88.) 1909.05.17 (1325 MAYIS 4/1327 REBİÜLÂHİR 27, no: 253)
MEMLEKET YENİDEN FETHOLUNMAYA MUHTÂCTIR ... 286

89.) 1909.05.18 (1325 MAYIS 5/1327 REBİÜLÂHİR 28, no: 254)
BİRAZ TEENNİ, BİRAZ İTİDÂL ... 290

90.) 1909.05.26 (1325 MAYIS 13/1327 CEMÂZİYELEVVEL 6, no: 262)
KABİNENİN PROGRAMI VE MÜNÂSEBÂT-I HÂRİCİYEMİZ ... 292

91.) 1909.05.28 (1325 MAYIS 15/1327 CEMÂZİYELEVVEL 8, no: 264)
BULGARİSTAN'A KARŞI MEVKİMİZ ... 295

92.) 1909.05.30 (1325 MAYIS 17/1327 CEMÂZİYELEVVEL 10, no: 266)
HÂRİC EZ-MEMLEKET ... 298

93.) 1909.06.02 (1325 MAYIS 20/1327 CEMÂZİYELEVVEL 13, no: 269)
TEBEDDÜL-İ SÜFERÂ ... 301

94.) 1909.06.05 (1325 MAYIS 23/1327 CEMÂZİYELEVVEL 16, no: 272)
SETTAR HAN'IN İLTİCÂSI ... 305

95.) 1909.06.06 (1325 MAYIS 25/1327 CEMÂZİYELEVVEL 18, no: 274)
MEBÛSÂN MAKİNESİ ... 308

96.) 1909.06.10 (1325 MAYIS 28/1327 CEMÂZİYELEVVEL 21, no: 277)
ÇAR İLE KAYSER 311
97.) 1909.06.12 (1325 MAYIS 30/1327 CEMÂZİYELEVVEL 23, no: 279)
ÂBU MÜLÂKATI VE BALKAN MESÂİLİ 314
98.) 1909.06.14 (1325 HAZİRAN 1/1327 CEMÂZİYELEVVEL 25, no: 281)
MECLİS-İ MEBÛSÂN VE GİRİT 317
99.) 1909.06.16 (1325 HAZİRAN 3/1327 CEMÂZİYELEVVEL 27, no: 283)
FRANSA VE BİZ 318
100.) 1909.06.18 (1325 HAZİRAN 5/1327 CEMÂZİYELEVVEL 29, no: 285)
MEMURÎNİN MUHÂKEMESİ 322
101.) 1909.06.21 (1325 HAZİRAN 8/1327 CEMÂZİYELÂHİR 3, no: 288)
GİRİT İÇİN NE YAPILIYOR? 325
102.) 1909.06.24 (1325 HAZİRAN 11/1327 CEMÂZİYELÂHİR 6, no: 291)
HAKK-I SUAL VE HAKK-I İSTİZÂH 328
103.) 1909.07.03 (1325 HAZİRAN 20/1327 CEMÂZİYELÂHİR 15, no:300)
ASYA-İ OSMANİYE'NİN HUDÛD-I ŞARKIYYESİ 331
104.) 1909.07.06 (1325 HAZİRAN 23/1327 CEMÂZİYELÂHİR 18, no: 303)
MAHÂKİM-İ İDÂRE BAHSİ 334
105.) 1909.07.12 (1325 HAZİRAN 29/1327 CEMÂZİYELÂHİR 24, no: 309)
SEYAHAT-I MEBÛSÂN 337
106.) 1909.07.17 (1325 TEMMUZ 4/1327 CEMÂZİYELÂHİR 29, no: 314)
İZMİR VE ATİNA 341
107.) 1909.07.21 (1325 TEMMUZ 8/1327 RECEP 4, no: 318)
FRANSA MECLİS-İ MEBÛSÂNINDA 344
108.) 1909.07.27 (1325 TEMMUZ 14/1327 RECEP 10, no:323)
PARİS VE GİRİT 348
109.) 1909.07.31 (1325 TEMMUZ 18/1327 RECEP 14, no: 327)
LONDRA HÂTIRÂTINDAN 351
110.) 1909.08.02 (1325 TEMMUZ 20/1327 RECEP 16, no: 329)
İNGİLİZLERİN SİYASET-İ DOSTÂNESİ 354
111.) 1909.08.04 (1325 TEMMUZ 22/1327 RECEP 18, no: 331)
NEWCASTLE-MANCHESTER 358
112.) 1909.08.10 (1325 TEMMUZ 28/1327 RECEP 24, no: 337)
LİVERPOOL-BİRMİNGHAM 361
113.) 1909.08.11 (1325 TEMMUZ 29/1327 RECEP 25, no: 338)
BAZI İHTİMÂLÂTA KARŞI ŞİMDİDEN İHTİYÂT 365
114.) 1909.08.16 (1325 AĞUSTOS 3/1327 RECEP 30, no: 343)
OXFORD 368
115.) 1909.08.18 (1325 AĞUSTOS 5/1327 ŞABAN 2, no: 345)
ECNEBİ MATBUÂTI HAKKINDA 371

116.) 1909.08.20 (1325 AĞUSTOS 7/1327 ŞABAN 4, no: 347)
YOLCULUK SIKINTILARI ... 374
117.) 1909.08.25 (1325 AĞUSTOS 12/1327 ŞABAN 9, no: 352)
İSLÂMİYET VE SİYÂSİYÂT ... 377
118.) 1909.08.26 (1325 AĞUSTOS 13/1327 ŞABAN 10, no: 353)
İSLAMİYET VE SİYÂSİYÂT 2 ... 381
119.) 1909.08.28 (1325 AĞUSTOS 15/1327 ŞABAN 12, no: 355)
DEVLETLERE VERİLEN CEVAP MÜNÂSEBETİYLE ... 385
120.) 1909.08.31 (1325 AĞUSTOS 18/1327 ŞABAN 15, no: 358)
FECİ BİR MUDHİKE ... 388
121.) 1909.09.01 (1325 AĞUSTOS 19/1327 ŞABAN 16, no: 359)
SİYASET-İ İKTİSÂDİYEMİZ ... 392
122.) 1909.09.04 (1325 AĞUSTOS 22/1327 ŞABAN 19, no: 362)
BOĞAZLAR MESELESİ ... 395
123.) 1909.09.05 (1325 AĞUSTOS 23/1327 ŞABAN 20, no: 363)
BOYKOTAJIN HİTÂMI MÜNÂSEBETİYLE ... 399
124.) 1909.09.09 (1325 AĞUSTOS 27/1327 ŞABAN 24, no: 367)
HAVAİYÂT VE SİYÂSİYÂT ... 402
125.) 1909.09.12 (1325 AĞUSTOS 30/1327 ŞABAN 27, no: 370)
BERLİN KONGRESİ'NİN BEKÂYÂ-YI İZÂMI ... 406
126.) 1909.09.13 (1325 AĞUSTOS 31/1327 ŞABAN 28, no: 371)
ŞARK KARANLIK MI? ... 411
127.) 1909.09.16 (1325 EYLÜL 3/1327 RAMAZAN 1, no: 374)
TEŞEVVÜŞÂT-I İRANİYE ... 414
128.) 1909.09.17 (1325 EYLÜL 4/1327 RAMAZAN 2, no: 375)
YUNANİSTAN'DAKİ MARAZ-I ASKERÎ ... 417
129.) 1909.09.20 (1325 EYLÜL 7/1327 RAMAZAN 5, no: 378)
MAHMUT ŞEVKET PAŞA VE ALMANYA İLE MÜNÂSEBÂTIMIZ ... 421
130.) 1909.09.21 (1325 EYLÜL 8/1327 RAMAZAN 6, no: 379)
İNGİLTERE'DE FIRKA BUHRANI ROSEBERY VE ASKOVİÇ ... 424
131.) 1909.09.22 (1325 EYLÜL 9/1327 RAMAZAN 7, no: 380)
EVVELKİ AKŞAM VERİLEN ZİYAFET MÜNÂSEBETİYLE ... 427
132.) 1909.09.25 (1325 EYLÜL 12/1327 RAMAZAN 10, no: 383)
TÜRKİYE VE BULGARİSTAN ... 430
133.) 1909.09.27 (1325 EYLÜL 14/1327 RAMAZAN 12, no: 385)
FAS-İSPANYA VE DEVLETLER ... 432
134.) 1909.09.29 (1325 EYLÜL 16/1327 RAMAZAN 14, no: 387)
İKİ MÜTTEFİK ... 436
135.) 1909.10.03 (1325 EYLÜL 20/1327 RAMAZAN 18, no: 391)
ECANİB İLE MÜNÂSEBÂTIMIZ ... 438

136.) 1909.10.04. (1325 EYLÜL 21/1327 RAMAZAN 19, no: 392)
FRANSA VE MAHMUT ŞEVKET PAŞA 443

137.) 1909.10.05 (1325 EYLÜL 22/1327 RAMAZAN 20, no: 393)
KABZA-İ HÜKÛMET 445

138.) 1909.10.06 (1325 EYLÜL 23/1327 RAMAZAN 21, no: 394)
GİRİT KONFERANSI 449

139.) 1909.10.08 (1325 EYLÜL 25/1327 RAMAZAN 23, no: 396)
İTTİFÂK-I MÜSELLESİN SENE-İ DEVRİYESİ 452

140.) 1909.10.12 (1325 EYLÜL 29/ 1327 RAMAZAN 27, no: 400)
ŞARK KOMŞUMUZLA MÜNÂSEBÂTIMIZ 456

141.) 1909.10.15 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 2/1327 RAMAZAN 30, no: 403)
MÜLÂKATLAR MODASI 460

142.) 1909.10.16 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 3/ 1327 ŞEVVAL 1, no: 404)
BARSELON[A]'DAKİ CEZA-YI İDAM 463

143.) 1909.10.20 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 7/1327 ŞEVVAL 5, no: 406)
OSMANLI BULGARLARININ TEMÂYÜLÂTI 466

144.) 1909.10.22 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 9/1327 ŞEVVAL 7, no: 408)
ATİNA'DA BUHRAN DEVAM EDİYOR 469

145.) 1909.10.23 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 10/1327 ŞEVVAL 8, no: 409)
RUSYA ÇARI'NIN SEYAHATİ 473

146.) 1909.10.25 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 12/1327 ŞEVVAL 10, no: 411)
KANUNA İTTİBÂ VE ŞÂYÂN-I İMTİSÂL BİR HAREKET 476

147.) 1909.10.27(1325 TEŞRİN-İ EVVEL 14/1327 ŞEVVAL 12, no: 413)
MÜLÂKATTAN SONRA 479

148.) 1909.10.28 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 15/1327 ŞEVVAL 13, no: 414)
ELZEM BİR KANUN 482

149.) 1909.10.31 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 18/1327 ŞEVVAL 16, no: 417)
BALKAN İTTİFÂKI 485

150.) 1909.11.02 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 20/1327 ŞEVVAL 18, no: 419)
YUNAN BUHRANI 488

151.) 1909.11.03 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 21/1327 ŞEVVAL 19, no: 420)
İKİ ESER-İ KUVVET VE HAYAT 491

152.) 1909.11.13 (1325 TEŞRİN-İ EVVEL 31/1327 ŞEVVAL 29, no: 430)
RAKONİÇİ MÜLÂKATI'NIN SON İN'İKÂSÂTI 493

153.) 1909.11.18 (1325 TEŞRİN-İ SÂNİ 5/1327 ZİLKADE 5, no: 435)
İTTİFÂK-I MÜSELLES ETRAFINDA 496

154.) 1909.11.20 (1325 TEŞRİN-İ SÂNİ 6/1327 ZİLKADE 6, no: 437)
A'YÂNIN HAKK-I İSTİZÂHI 499

155.) 1909.11.23 (1325 TEŞRİN-İ SÂNİ 10/1327 ZİLKADE 10, no: 440)
RUMELİ'NİN ŞİMÂLİNDE BİR ZİNCİR 503

156.) 1909.11.27 (1325TEŞRİN-İ SÂNİ 14/1327 ZİLKADE 14, no: 444)
MEŞRÛTİYET VE EFKÂR-I UMÛMİYE **505**

157.) 1909.12.01 (1325 TEŞRİN-İ SÂNİ 18/1327 ZİLKADE 18, no: 448)
SIRBİSTAN'IN TEMİNÂTI **508**

158.) 1909.12.04 (1325 TEŞRİN-İ SÂNİ 20/1327 ZİLKADE 20, no: 450)
LORDLAR VE AVÂM **511**

159.) 1909.12.08 (1325 TEŞRİN-İ SÂNİ 25/1327 ZİLKADE 25, no: 455)
YİNE BİR HUDUT MESELESİ **514**

160.) 1909.12.11 (1325 TEŞRİN-İ SÂNİ 28/1327 ZİLKADE 28, no: 458)
DEVLETLERİN CEVABI **517**

161.) 1909.12.15 (1909 KÂNUN-I EVVEL 15/1325 KÂNUN-I EVVEL 2/1327 ZİLHİCCE 2, no: 462)
YUNANİSTAN İLE İTTİFÂK **519**

162.) 1909.12.18 (1325 KÂNUN-I EVVEL 5/1327 ZİLHİCCE 5, no: 465)
REİCHSTAGDAKİ NUTUKLAR MÜNÂSEBETİYLE **522**

163.) 1909.12.22 (1325 KÂNUN-I EVVEL 9/1327 ZİLHİCCE 9, no: 469)
AVUSTURYA-İTALYA VE ARNAVUTLUK **526**

164.) 1909.12.23 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 10/1327 ZİLHİCCE 10, no: 470-1)
DÜSTÛR-I ISLÂHAT **528**

165.) 1909.12.24 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 13/1327 ZİLHİCCE 13, no: 471-2)
YUNANİSTAN AHVÂLİNİN SAFHA-İ CEDİDESİ **531**

166.) 1909.12.25 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 14/1327 ZİLHİCCE 14, no: 472-3)
ŞEHREMÂNETİ İSTİKRÂZI VE BELEDİYEMİZİN HALİ **534**

167.) 1909.12.28 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 15/1327 ZİLHİCCE 15, no: 473-4)
İMTİYÂZÂT VE SİYÂSİYÂT **538**

168.) 1909.12.29 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 16/1327 ZİLHİCCE 16, no: 474-5)
MÖSYÖ PİCHON'UN NUTKU **540**

169.) 1909.12.30 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 17/1327 ZİLHİCCE 17, no: 475-6)
BUHRAN-I VÜKELÂMIZ **544**

170.) 1909.12.31 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 18/1327 ZİLHİCCE 18, no: 476-7)
BUHRAN-I VÜKELÂNIN HİTÂMI **547**

171.) 1910.01.05 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 23/1327 ZİLHİCCE 23, no: 481-12)
HÜSEYİN HİLMİ PAŞA HAZRETLERİNE **549**

172.) 1910.01.07 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 25/1327 ZİLHİCCE 25, no: 483-14)
RUMELİ AHVÂLİ **549**

173.) 1910.01.12 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I EVVEL 30/1327 ZİLHİCCE 30, no: 488-19)
KABİNE VE FIRKA **553**

174.) 1910.01.14 (1325 KÂNUN-I SÂNİ 1/1328 MUHARREM 2, no: 490)
YENİ KABİNE İLE FIRKA **556**

175.) 1910.01.21 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I SÂNİ 8/1328 MUHARREM 9, no: 497-28)
TÜRKİYE VE FRANSA **559**

176.) 1910.01.28 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I SÂNİ 15/1328 MUHARREM 16, no: 504-35)
YUNANİSTAN'DA AHVÂL DEĞİŞİYOR 562

177.) 1910.01.31 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I SÂNİ 18/1328 MUHARREM 19, no: 507-38)
MUHİT-İ HÂRİCİMİZ 564

178.) 1910.02.02 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I SÂNİ 20/1328 MUHARREM 21, no: 509-40)
MUHİT-İ DÂHİLİMİZ 568

179.) 1910.02.07, YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I SÂNİ 25/1328 MUHARREM 26, no: 514-45)
DÜVEL-İ ERBAA'NIN YENİ NOTASI 571

180.) 1910.02.09 YENİ TANİN (1325 KÂNUN-I SÂNİ 27/1328 MUHARREM 28, no: 516-47)
NETİCE-İ İNTİHÂBÂT 574

181.) 1910.02.12 (1325 KÂNUN-I SÂNİ 30/1328 SAFER 2, no: 519)
RUSYA-AVUSTURYA VE BALKANLAR 577

182.) 1910.02.15 (1325 ŞUBAT 2/1328 SAFER 5, no: 522)
HAYIRLI BİR BAŞLANGIÇ 580

183.) 1910.02.19 (1325 ŞUBAT 6/1328 SAFER 9, no: 526)
TÜRKİYE-İTALYA VE TRABLUSGARP 582

184.) 1910.02.23 (1325 ŞUBAT 10/1328 SAFER 13, no: 530)
MISIR'DAKİ CİNAYET 586

185.) 1910.02.24 (1325 ŞUBAT 11/1328 SAFER 14, no: 531)
GİRİT'TE YUNAN HAKİMLERİ VE YUNAN JANDARMALARI 589

186.) 1910.02.26 (1325 ŞUBAT 13/1328 SAFER 1, no: 533)
İKİ MÜLÂKAT 591

187.) 1910.02.28 (1325 ŞUBAT 15/1328 SAFER 18, no: 535)
CEVAPSIZ KALMASI LAZIM GELEN BAZI SUALLER 594

188.) 1910.03.04 (1325 ŞUBAT 19/1328 SAFER 22, no: 539)
BİR ULTİMATOM MÜNÂSEBETİYLE 598

189.) 1910.03.06 (1325 ŞUBAT 21/1328 SAFER 24, no: 541)
PETERSBURG SEYAHATİNDEN SONRA 602

190.) 1910.03.19 (1326 MART 6/1328 REBİÜLEVVEL 7, no: 554)
BİR KANUN ADAMI 604

191.) 1910.03.23 (1326 MART 10/1328 REBİÜLEVVEL 11, no: 558)
RUSYA VE AVUSTURYA İ'TİLÂFI 607

192.) 1910.03.25 (1326 MART 12/1328 REBİÜLEVVEL 13, no: 560)
KRAL PETRO'NUN ZİYARETİ MÜNÂSEBETİYLE 611

193.) 1910.03.26 (1326 MART 13/1328 REBİÜLEVVEL 14, no: 561)
SON İ'TİLÂF VE AVRUPA MATBUÂTI 614

194.) 1910.03.30 (1326 MART 17/1328 REBİÜLEVVEL 18, no: 565)
KRAL'IN AVDETİNDEN SONRA 616

195.) 1910.04.01 (1326 MART 19/1328 REBİÜLEVVEL 20, no: 567)
YUNANİSTAN'DA İTTİHÂD-I ASKERÎNİN DAĞILMASI VE MECLİS-İ MİLLÎNİN İN'İKÂDA DAVETİ 619

196.) 1910.04.06 (1326 MART 24/1328 REBİÜLEVVEL 25, no: 572)
BİR TAHRİRÂT-I UMÛMİYE MÜNÂSEBETİYLE **621**

197.) 1910.04.09 (1326 MART 27/1328 REBİÜLEVVEL 28, no: 575)
KRAL TEŞYÎ' OLUNURKEN **624**

198.) 1910.04.14 (1326 NİSAN 1/1328 REBİÜLÂHİR 4, no: 580)
MÖSYÖ ROOSEVELT'İN SEYAHATİ **627**

199.) 1910.04.15 (1326 NİSAN 2/1328 REBİÜLÂHİR 5, no: 581)
İTALYA'DA İKİ ZİYARET **630**

200.) 1910.04.18 (1326 NİSAN 5/1328 REBİÜLÂHİR 8, no: 584)
GİRİT'TEKİ TAHLİF MADDESİ **632**

201.) 1910.04.22 (1326 NİSAN 9/1328 REBİÜLÂHİR 12, no: 588)
MECLİS-İ Â'YÂNDA KÂNUN-I ESÂSİ **635**

202.) 1910.04.23 (1326 NİSAN 10/1328 REBİÜLÂHİR 13, no: 589)
MECLİS-İ Â'YÂNDA KÂNUN-I ESÂSİ 2 ..... **639**

203.) 1910.04.24 (1326 NİSAN 11/1328 REBİÜLÂHİR 14, no: 590)
11 NİSAN **644**

204.) 1910.04.25 (1326 NİSAN 12/1328 REBİÜLÂHİR 15, no: 591)
BÜTÇE MÜZÂKERÂTI **646**

205.) 1910.04.26 (1326 NİSAN 13/1328 REBİÜLÂHİR 16, no: 592)
MECLİS-İ MEBÛSÂNDA SOSYALİZM **649**

206.) 1910.04.27 (1326 NİSAN 14/1328 REBİÜLÂHİR 17, no: 593)
CÜLÛS-I PADİŞAHÎ **652**

207.) 1910.04.28 (1326 NİSAN 15/1328 REBİÜLÂHİR 18, no: 594)
ŞİMÂLİ ARNAVUTLUK'TAKİ VAKÂYİ **654**

208.) 1910.05.05 (1326 NİSAN 22/1328 REBİÜLÂHİR 25, no: 601)
İRAN VE FAS **657**

209.) 1910.05.06 (1326 NİSAN 23/1328 REBİÜLÂHİR 26, no: 602)
MECLİS-İ MEBÛSÂNIN ŞEREFİ ARTTI MI AZALDI MI? **660**

210.) 1910.05.10 (1326 NİSAN 27/1328 CEMÂZİYELEVVEL 1, no: 606)
BİR TECEDDÜD-İ MEMDÛH **664**

211.) 1910.05.14 (1326 MAYIS 1/1328 CEMÂZİYELEVVEL 5, no: 610)
BÜTÇE, AHÂLİ VE MEMURÎN **667**

212.) 1910.05.16 (1326 MAYIS 3/1328 CEMÂZİYELEVVEL 7, no: 612)
DEVLETLER VE YEMİN MESELESİ **671**

213.) 1910.05.20 (1326 MAYIS 7/1328 CEMÂZİYELEVVEL 11, no: 616)
GİRİT'TEN ARNAVUTLUK'A **674**

214.) 1910.05.23 (1326 MAYIS 10/1328 CEMÂZİYELEVVEL 14, no: 619)
MUHTEŞEM BİR ALAY MÜNÂSEBETİYLE **677**

215.) 1910.05.28 (1326 MAYIS 15/1328 CEMÂZİYELEVVEL 19, no: 624)
RUSYA VE ALMANYA **679**

216.) 1910.05.30 (1326 MAYIS 17/1328 CEMÂZİYELEVVEL 21, no: 626)
MAKEDONYADAKİ BULGAR PARTİLERİ 682
217.) 1910.06.01 (1326 MAYIS 19/1328 CEMÂZİYELEVVEL 23, no: 628)
EKALLİYETİN TAGALLÜBÜ 686
218.) 1910.06.04 (1326 MAYIS 22/1328 CEMÂZİYELEVVEL 26, no: 631)
HÂRİCİYE NÂZIRI'NIN SEYAHATİ VE GİRİT MESELESİ 689
219.) 1910.06.07 (1326 MAYIS 25/1328 CEMÂZİYELEVVEL 29, no: 634)
TIMES VE ARABİSTAN 691
220.) 1910.06.13 (1326 MAYIS 31/1328 CEMÂZİYELÂHİR 6 , no: 640)
BELGRAD VE SOFYA ZİYARETLERİ 695
221.) 1910.06.14 (1326 HAZİRAN 1/1328 CEMÂZİYELÂHİR 7, no: 641)
MECLİSİN TEMDİD MÜDDETİ 697
222.) 1910.06.15 (1326 HAZİRAN 2/1328 CEMÂZİYELÂHİR 8, no: 642)
PİRE'DEKİ VAHŞET 700
223.) 1910.06.16 (1326 HAZİRAN 3/1328 CEMÂZİYELÂHİR 9, no: 643)
SİR EDWARD GREY'İN NUTKU VE KONFERANS 703
224.) 1910.06.17 (1326 HAZİRAN 4, 1328 CEMÂZİYELÂHİR 10, no: 644)
HARBİYE BÜTÇESİ MÜNÂSEBETİYLE 705
225.) 1910.06.18 (1326 HAZİRAN 5/1328 CEMÂZİYELÂHİR 11, no: 645)
BAHRİYE BÜTÇESİ MÜNÂSEBETİYLE 710
226.) 1910.06.19 (1326 HAZİRAN 6/1328 CEMÂZİYELÂHİR 12, no: 646)
HÂRİCİYE NÂZIRI RIFAT PAŞA BEYÂNÂTI VE LAHEY MESELESİ 713
227.) 1910.06.20 (1326 HAZİRAN 7/1328 CEMÂZİYELÂHİR 13, no: 647)
- GİRİTLİLERİN İLHAK İÇİN HİSSİ VARDIR - TÜRKİYE'NİN DE HİSSİ VARDIR
- GİRİTLİLER CENGÂVERDİR - TÜRKLER DE CENGÂVERDİR
SİR EDWARD GREY'İN NUTKU MÜNÂSEBETİYLE! 717
228.) 1910.06.21 (1326 HAZİRAN 8/1328 CEMÂZİYELÂHİR 14, no: 648)
İNGİLTERE VE MISIR 720
229.) 1910.06.22 (1326 HAZİRAN 9/1328 CEMÂZİYELÂHİR 15, no: 649)
YİNE SANÂDİD-İ İSTİBDÂD 722
230.) 1910.06.23 (1326 HAZİRAN 10, 1328 CEMÂZİYELÂHİR 16, no: 650)
HARB-İ İKTİSÂDİ 724
231.) 1910.06.24 (1326 HAZİRAN 11/1328 CEMÂZİYELÂHİR 17, no: 651)
ALMANYA VE GİRİT 727
232.) 1910.06.25 (1326 HAZİRAN 12/1328 CEMÂZİYELÂHİR 18, no: 652)
BİR MUVAFFAKIYET-İ MALİYE 730
233.) 1910.06.26 (1326 HAZİRAN 13/1328 CEMÂZİYELÂHİR 19, no: 653)
BÜTÇENİN ŞEKL-İ HAKİKİSİ 734
234.) 1910.06.27 (1326 HAZİRAN 14/1328 CEMÂZİYELÂHİR 20, no: 654)
RUM MEBÛSLARININ TERK-İ MECLİS ETMELERİ 737

235.) 1910.06.28 (1326 HAZİRAN 15/1328 CEMÂZİYELÂHİR 21, no: 655)
BİR ADIM DAHA ... 740

236.) 1910.06.29 (1326 HAZİRAN 16/1328 CEMÂZİYELEVVEL 22, no: 656)
İKİNCİ DEVRE-İ İÇTİMÂİYENİN BİLANÇOSU ... 743

237.) 1910.06.30 (1326 HAZİRAN 17/1328 CEMÂZİYELÂHİR 23, no: 657)
NÂZIRLARIN SEYAHATİ ... 746

238.) 1910.07.01 (1326 HAZİRAN 18/1328 CEMÂZİYELÂHİR 24, no: 658)
SERMAYE İLE SA'Y VE AMEL ... 749

239.) 1910.07.02 (1326 HAZİRAN 19/1328 CEMÂZİYELÂHİR 25, no: 659)
BOYKOTAJ MÜNÂSEBETİYLE ... 753

240.) 1910.07.03 (1326 HAZİRAN 20/1328 CEMÂZİYELÂHİR 26, no: 660)
SON NOTADAN SONRA ... 756

241.) 1910.07.04 (1326 HAZİRAN 21/1328 CEMÂZİYELÂHİR 27, no: 661)
KİLİSELER KANUNU VE PATRİKHÂNE MEHÂFİLİ ... 759

242.) 1910.07.05 (1326 HAZİRAN 22/1328 CEMÂZİYELÂHİR 28, no: 662)
TÜRKLER, KÜRTLER, ERMENİLER ... 761

243.) 1910.07.06 (1326 HAZİRAN 23/1328 CEMÂZİYELÂHİR 29, no: 663)
ANADOLU'DA ERMENİLER ... 764

244.) 1910.07.07 (1326 HAZİRAN 24/1328 CEMÂZİYELÂHİR 30, no: 664)
GERGİNLİK HÂLÂ DEVAM EDİYOR ... 767

245.) 1910.07.08 (1326 HAZİRAN 25/1328 RECEP 1, no: 665)
MEBÛSLAR VE TAVSİYE ... 769

246.) 1910.07.09 (1326 HAZİRAN 26/1328 RECEP 2, no: 666)
RUSYA-JAPONYA İ'TİLÂF-I AHİRİ ... 772

247.) 1910.07.10 (1326 HAZİRAN 27/1328 RECEP 3, no: 667)
YİNE RUSYA-JAPONYA İ'TİLÂFNÂMESİ ... 775

248.) 1910.07.11 (1326 HAZİRAN 28/1328 RECEP 4, no: 668)
GİRİT, RUSYA VE BOĞAZLAR MESELESİ ... 778

249.) 1910.07.12 (1326 HAZİRAN 29/1328 RECEP 5, no: 669)
ELEKTRİKLİ TRAMVAY ... 783

250.) 1910.07.13 (1326 HAZİRAN 30/1328 RECEP 6, no: 670)
ARAZİ MESELESİ ... 785

251.) 1910.07.14 (1326 TEMMUZ 1/1328 RECEP 7, no: 671)
MÜDÂHALE-İ ECNEBİYEYE MÜRÂCAAT ... 788

252.) 1910.07.15 (1326 TEMMUZ 2/1328 RECEP 8, no: 672)
DONANMA İANESİ İÇİN ... 791

253.) 1910.07.16 (1326 TEMMUZ 3/1328 RECEP 9, no: 673)
DEVLETLERİN NETİCE-İ TEHDİDİ ... 794

254.) 1910.07.17 (1326 TEMMUZ 4/1328 RECEP 10, no: 674)
PATRİKHÂNE MUKARRERÂTI ... 796

255.) 1910.07.18 (1326 TEMMUZ 5/1328 RECEP 11, no: 675)
İSPANYA'DA BİR NİZÂ-I MEZHEBÎ 799
256.) 1910.07.19 (1326 TEMMUZ 6/1328 RECEP 12, no: 676)
FAS VE İRAN 801
257.) 1910.07.20 (1326 TEMMUZ 7/1328 RECEP 13, no: 677)
BİR MEBÛSUN TEVKİFİ 804
258.) 1910.07.21 (1326 TEMMUZ 8/1328 RECEP 14, no: 678)
BULGARLAR VE MUHÂCİRLER 806
259.) 1910.07.22 (1326 TEMMUZ 9/1328 RECEP 15, no: 679)
İTTİFÂK TALEPLERİ 808
260.) 1910.07.23 (1326 TEMMUZ 10/1328 RECEP 16, no: 680)
10 TEMMUZ 811
261.) 1910.07.25 (1326 TEMMUZ 12/1328 RECEP 18, no: 681)
TÜRKİYE VE İTTİFAK-I MÜSELLES 813
262.) 1910.07.26 (1326 TEMMUZ 13/1328 RECEP 19, no: 682)
SOFYA TELGRAFLARI 816
263.) 1910.07.27 (1326 TEMMUZ 14/1328 RECEP 20, no: 683)
TAŞRA VE İSTANBUL 819
264.) 1910.07.28 (1326 TEMMUZ 15/1328 RECEP 21, no: 684)
İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİNİN BEYÂNNÂMESİ 822
265.) 1910.07.29 (1326 TEMMUZ 16/1328 RECEP 22, no: 685)
BULGAR MATBUÂTI TEHLİKELİ BİR OYUN OYNUYOR 824
266.) 1910.07.30 (1326 TEMMUZ 17/1328 RECEP 23, no: 686)
İKİ HARİCİYE NÂZIRI 828
267.) 1910.07.31 (1326 TEMMUZ 18/1328 RECEP 24, no: 687)
ŞÖHRET BULAN BİR MÜLÂKAT 830
268.) 1910.08.01 (1326 TEMMUZ 19/1328 RECEP 25, no: 688)
MEŞRÛTİYET'TEN NE FAYDA GÖRDÜK? 833
269.) 1910.08.02 (1326 TEMMUZ 20/1328 RECEP 26, no: 689)
DONANMA YARIŞI VE TERK-İ TESLİHAT ŞÂYİALARI 837
270.) 1910.08.03 (1326 TEMMUZ 21/1328 RECEP 27, no: 690)
KİLİSELER VE SİYÂSİYÂT 839
271.) 1910.08.04 (1326 TEMMUZ 22/1328 RECEP 28, no: 691)
UĞURSUZ BİR İŞ 841
272.) 1910.08.05 (1326 TEMMUZ 23/1328 RECEP 29, no: 692)
SIRBİSTAN VE BULGARİSTAN 844
273.) 1910.08.06 (1326 TEMMUZ 24/1328 ŞABAN 1, no: 693)
HAVRAN VAK'ASI 846
274.) 1910.08.07 (1326 TEMMUZ 25/1328 ŞABAN 2, no: 694)
GİRİT İLE YUNANİSTAN ARASINDA YENİ BİR RÂBITA 849

275.) 1910.08.08 (1326 TEMMUZ 26/1328 ŞABAN 3, no: 695)
TÜRKİYE VE İNGİLTERE **851**

276.) 1910.12.27 (1326 KÂNUN-I EVVEL 14/1328 ZİLHİCCE 25, no: 831)
İTALYA İLE MÜNÂSEBÂTIMIZ **855**

277.) 1910.12.31 (1326 KÂNUN-I EVVEL 18/1328 ZİLHİCCE 29, no: 835)
MÖSYÖ DE ŞANL'IN BEYÂNÂTI **857**

LÜGATÇE **862**

ÖNSÖZ

II. Meşrûtiyet Dönemi'nin önemli aydınlarından biri olan Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in meşrûtiyet düşüncesini -kıymetli hocalarım Prof. Dr. Zekeriya Kurşun, Prof. Dr. İsmail Kara ve danışman hocam Doç. Dr. Yüksel Çelik'in tavsiyeleriyle- çalışmaya karar verdiğimde doğrusu bu kadar çok yönlü bir fikir ve aksiyon adamıyla karşı karşıya olduğumun farkında değildim.

Çok erken yaşta kaybettiğimiz bu değerli isim, İmparatorluğun çatırtıları arasında unutulup gitmiş gibiydi. Faysal Mayak ve Davut Hut hocalarımızın makalelerini istisna edersek hemen hiçbir akademik çalışma ona tahsis edilmemişti. Elbette Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in; Büke Yayınlarından çıkan *"Irak Mektupları"* ile Fernaz ve Büşra Balcıoğlu tarafından çevrilen *"Dreyfus Meselesi"* ile *"Hukuk-ı Esâsiye"* adlı eserlerini zikretmemek, emeği geçenlere karşı bir kadirbilmezlik olacaktır. Ben de bu kıymetli çalışmalara *"Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in Meşrûtiyet Düşüncesi"* adlı yüksek lisans tezimle mütevazı bir katkıda bulunmaya çalıştım. Şu sıralar (2019) bir de Faysal Mayak Bey'in *"Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin İç ve Dış Politikası (1908-1913)"* adlı doktora tezinin kabul edildiğini işitmenin mutluluğunu yaşıyorum. Tezimin, *"Demokrasi Tarihimizde İttihâd ve Terakkili Yıllar- Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in Penceresinden"* adı ile yayınlanmasına öncülük eden Ötüken Yayınları editörü Kadir Yılmaz Bey'e ayrıca teşekkür etmeliyim. Kendisi İsmail Hakkı Bey'in diğer eserlerine de talip olunca biraz daha yorulmak farz oldu.

Babanzâde İsmail Hakkı Bey; İttihâd ve Terakki Fırkasının önde gelen fikir işçilerinden biri olduğu kadar saygın bir akademisyen ve basın dünyasının usta bir kalemi idi. İkdam'da başlayan yazarlık kariyeri *Tanin* ve *Şurâ-yı Ümmet* gibi İttihâdcı kimlikleri öne çıkan yayın organlarında en olgun dönemini yaşamıştır.

Yüksek lisans tezime mesned teşkil eden yazılarını, *Tanin* nüshalarından tespit ederek çevirmiştim. Ancak İsmail Hakkı Bey'in ilgi alanı o kadar genişti ki benim faydalandığım yazılar, *Tanin*'deki toplam yazılarının yaklaşık beşte birine karşılık geliyordu. Tarih denilen neredeyse sonsuz puzzle'ın birkaç parçasının daha doğru yere yerleştirilmesinde faydalı olacağını umarak kalan yazılarını da çevirmeye karar verdim. Ankara Üniversitesi ile Taksim Atatürk Kitaplığının koleksiyonlarından yaptığım taramalarda, Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in 647 yazısını tespit ettim. İhtimâl ki az da olsa -eksik ve hırpalanmış nüshalar sebebiyle- gözümden kaçan yazılar olmuşsa kıymetli araştırmacı ve okuyucuların, cidden yorucu bir çalışma olması hasebiyle, beni bağışlayacaklarını umuyorum.

Bu, o kadar çeşitli ve zengin bir yazı evreni ki bir değil birkaç tez çıkması işten bile değil. Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in ilgi alanında; Amerika'daki başkanlık seçimlerinden Rus-Japon Muhârebesi'ne, Çin'deki gelişmelerden Fas ve İran'ın emperyalizmin dişleri arasında öğütülüşüne, İtilâf ve İttifâk devletlerinin kendi ara-

larındaki dengelere ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerine kadar geniş bir dış politika sahası uzanmaktadır. II. Meşrûtiyet'in ilanı sonrasındaki süreç, 31 Mart Vakası, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Girit meseleleri, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Arnavutluk İsyanı, Halaskâr Zâbitân hareketi, Arap coğrafyasındaki hareketlilik, Makedonya'yı kaybımız, iç politik dengeler, siyasi cinayetler, azınlıklarla ilişkiler, Anayasa tadilâtı ve ıslâhât çalışmaları, iktisâdî bağımsızlık vb. gibi iç politika başlıklarıyla daha da uzayıp gidecek olan bir liste…

Ölümünden birkaç ay evveline kadar oldukça istikrarlı bir sûrette devam eden bu yazılar için *"II. Meşrûtiyet Dönemi Güncesi"* desek mübâlağa etmiş olmayız. Elbette İsmail Hakkı Bey, sadece vaka nakli ile yetinmez, ele aldığı konularla ilgili Osmanlı Devleti'nin hangi politikayı benimsemesi gerektiğine dair oldukça sağlam bir mantık çerçevesine oturttuğu fikirleriyle devlet yöneticilerine de yardımcı olmaya çalışır.

Bu yazılardan anladığımız kadarıyla Düvel-i Muazzama'nın bile henüz kendi dengelerini netleştiremediği bir dönemde Osmanlı Devleti'nin İtilâf ve İttifâk grupları arasındaki dengeyi gözetme çabası, farklı etnisitelerin devletle irtibâtının parlamenter sistem içerisinde güçlendirilmesi gayreti, vatan topraklarının savunulması için gösterilen umutsuz ama muhteşem azim; -dış politik gelişmeler ihmâl edilerek- İttihâd ve Terakkiye yöneltilen Almancı ve ırkçı yaftalarının tekrar gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Hiçbir politik hareket hatadan masûn değildir. İttihâdçılar da bu kuraldan azâde değildirler. İmparatorluğun onların kucağında ölmüş olması, bütünüyle onların kabahati olamayacağı gibi onlara duyulan öfke, doğrularını göz ardı etmeyi de mâzur kılamaz. Tarihin daha soğukkanlı ve objektif hükümler verebilmesi için bu tür sondaj çalışmalarına duyulan ihtiyaç ortadadır.

Çevirileri yaparken karşılaştığım zorluklardan da bir miktar bahsetmek isterim. Maalesef bugün temsilcisi kalmamış bir medeniyetin vârisleriyiz. Bu medeniyetin en güçlü olduğu alanlardan biri de kuşkusuz dil idi. Gazete yazılarının ortalama okuyucuyu hedef aldığı düşünülürse bugün kelime haznesi açısından Türkçemizin uğradığı kayıplara esef etmemek mümkün değildir. Bu sebeple okuyucularımıza yardımcı olması amacıyla yazıların sonuna bir küçük lügatçe ekledim. Zira metni sadeleştirmek, çevirmekten daha güç olacağı gibi onu akademik çalışmalar için atıf yapılabilir olmaktan çıkaracaktı. Kıymetli okuyucularımızın bir yabancı dil öğrenmekten esirgemedikleri gayretlerini, bu yitik medeniyetimizin hazine sandığının anahtarı hükmünde olan kelimelerden esirgemeyeceklerini umuyoruz.

Osmanlı alfabesi ile günümüz alfabesi arasındaki bazı ses eksiklikleri de bir başka güçlük teşkil etti. Özellikle (خ, ق) harflerinin eksikliği bazı kelimelerin imlâsında bizi oldukça zorladı. Yine (ا , ع) harflerinin kesme işareti/apostrof ile gösterildiği durumlar da özellikle günümüz Türkçesinde yazılışı aynı olan kelimelerde, kaçınılmaz olarak sıkıntı doğurdu. Biraz işin kolayına kaçarak biraz da okuyucunun gözünü daha fazla yormama endişesiyle ikisini de aynı işaretle gösterdim: (’). TDK, bu sorunları çözünceye kadar akademik dünyadan bazı kuralları ödünç aldım. (ق, ك) seslerinin uzun veya yumuşak/sert okunduğu hecelerde ses farkına işaret olmak

üzere (a) harfi üzerine (ك) harfinden sonra geldiği durumlarda yumuşak okunduğuna işaret olmak üzere şapka koydum: (kâ). (ق) harfiyle başlayan hecenin ise uzun ve sert okunduğu durumları a harfinin üzerinde çizgi ile ifade ettim: (kā). Bu tercih, başka kelimelerle karıştırılması mümkün olan kābil, kādir, kāim kāl, kāni, kāri gibi kelimelerin de doğru yazım ve telaffuzuna katkı yapacaktır. Ayrıca gerekli durumlarda (ū) ve (ī) gibi sesleri de kullandım.

Metin içerisinde Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in yaptığı iktibasları ana metinden ayırt edilebilmesi için italik olarak gösterdim. Yine gazete isimleri ile doğru imlâsına emin olamadığım özel isimleri de italik olarak yazdım. İyice emin olamadığım bir kısmının yanına parantez içinde iki soru işareti ekledim. Eğer iktibaslar müstakil ise bir birim daha içeriden yazmak sûretiyle Babanzâde'ye ait cümlelerden iyice ayırmaya çalıştım. Birçok okuyucumuzun/araştırmacının Osmanlı Türkçesine benden daha âşinâ olduklarını düşünerek okuyamadığım veya doğru imlâsından emin olamadığım bazı kelimelerin dipnot olarak sayfa altında Osmanlıca yazılışlarına da yer verdim. Bu konuda daha doğru okumalar yaptıklarını düşünen okuyucularımızdan yayınevi aracılığıyla yaptıkları düzeltmeleri bizimle de paylaşmalarını bilhassa arzu ediyorum.

Babanzâde İsmail Hakkı Bey'inkilerle ile benim dipnotlarımı ayırt etmek için Babanzâde'nin dipnotlarına metin içerisinde, benimkileri ise sayfa altında gösterdim. Uzun cümleler, anlamayı zorlaştırdığı için İsmail Hakkı Bey'in esirgediği noktalama işaretlerini bolca kullandım.

Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in diline ve üslubuna müdâhale etmemekle beraber aşağıdaki kelimelerin bir tamlama unsuru olmadıkları durumlarda günümüz Türkçesindeki kullanışlarına yer verdim: (fâide-fayda, kâşki-keşke, âyine-ayna, numro-numara, çenber-çember, kal'a-kale, mâye-maya, hidmet-hizmet, İslav-Slav, kapudan-kaptan, mashara-maskara, anbar-ambar, kığılcım-kıvılcım, sâhife-sayfa, gâib olmak-kaybolmak, zâif-zayıf, cedvel-cetvel, dellâl-tellal, debboy-depo, kâr-bânkervan, tüfenk-tüfek, penc-şenbe-perşembe, cehâr-şenbe-çarşamba, koğan-kovan, bağçe-bahçe, tâife-tayfa, kardaş-kardeş vb.) Günümüz Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bazı kelimeleri de yine günümüzdeki yazılışları ile, göz yoran şapka ve apostrof işaretlerinden arınmış şekliyle kullandım. Yaklaşık iki bin sayfa tutan çeviriler içerisinde kendi kurallarımı dahi ihmal ettiğim yerler elbetteki olmuştur. Bunun için okuyucularımdan özür dilerim.

Yazıların tashihinde büyük yardımını gördüğüm kıymetli dostlarım Murat Yıldız ve Yaşar Kılıç'a, yazıların basılı esere dönüşmesi sürecinde Kadir Bey'den bayrağı devralan sevgili editörümüz Göktürk Ömer Çakır Bey'e ve bütün bu çeviri faaliyetleri boyunca kendisini en çok ihmâl ettiğim kişi olan sevgili eşim Haknur'a anlayış ve desteğinden ötürü sonsuz teşekkürler ediyorum.

Aralık 2017
Gültepe, İstanbul
Hüseyin Özdemir

1.) 1908.08.28 (1324 AĞUSTOS 13/1326 RECEP 29, no: 26)

FAS VUKUÂTI MEVLAY ABDÜLAZİZ'İN HEZİMETİ

Âlem-i İslâm'ın mühim bir kitlesini teşkil eden Fas Kıt'ası'nın bilhassa son senelerde uğradığı hâl-i tezebzüb hakikaten tarife gelmez. Bir taraftan ahâlinin fakr ve sefâleti, pek kara cehaleti, diğer taraftan hükûmetin aczi, istibdâdı, hamâkat-i bî-nihâyesi ve Avrupa'nın adeta eşiğinde iken âlem-i medeniyetten külliyen bî-haber bulunması; şikârını bel'e müheyyâ yırtıcı kuşlar gibi etrafında perrân ve dehşet-nisâr olan Avrupa devletlerinin dendân-ı hırsını çoktan keskinletmiş ve ortada istirkāb gibi bir mânia olmasa bu memleket de çoktan beri komşusu olan memâlik gibi lokma olarak çiğnenmiş gitmişti. Ma'mâfih bu lokma henüz lokmalıktan çıkmamıştır. İlk fırsatta en atîk olan devletin bunu bel' edeceğine şüphe etmemelidir.

Fas'ın içinde bocalayıp durduğu zulmet-i keşâkeşi, bunun esbâbında izâh ile bir tarihçe yapacak değiliz. Yalnız şurasını söyleyebiliriz ki Fas da bütün bilâd-ı Berberiye gibi ta Endülüs'ten püskürtülen miskin Ebu Abdullahü's-Sağir'den dûçâr-ı hezimet edildiği dünkü telgraflar tarafından iş'âr edilen sefih ve bî-mağz Abdülaziz'e gelinceye kadar bir nisbet-i mebsûta-i mütezâyide ile girdâb-ı cehalete doğru yuvarlanmış ve zamanımızda artık bu girdâbın zannederiz ki ka'rine vâsıl olmuştur. İşte şimdi işittiğimiz şey bu memleketin bütün âfâk-ı siyasiyede velvele-endâz olan tarraka-i izmihlâli, o girdâbın ka'rine sukūttan hâsıl olan sadme-i müdhişedir ki yalnız memleketin kendisini değil etraf ve civârı, konu komşuyu, bütün Avrupa'yı sarsıyor. Avrupa bu sarsıntıyı hissettiği içindir ki bir taraftan huzur ve rahatını hod-gâmâne te'mine, diğer taraftan şu bina-yı sâkıtın enkazından birkaç parçayı olsun aşırmaya çalışarak hayat-ı memlekete son darbe-i tahrip vurulduğu esnada tedbirli, hazır bulunmak istiyor. El-Cezire Konferansı işte bu tedâbir cümlesindendir. Bu konferansa iştirâk eden devletleri henüz mûrisleri ölmemiş, fakat ölür ölmez tefrikaya düşecekleri muhakkak miras-hârlara teşbih edebiliriz. Bu miras-hârlar içinde kendini en müstehak gören Fransa olduğu halde en zorluolan Almanya'dır. Birisi mevhum olan hakk-ı verâsetine, diğeri hakiki olan yumruğu kuvvetine istinâd ederek herkesin ma'lûmu olan ma'hûd El-Cezire Ahidnâmesi ucûbesi zuhûr etti.

Vâki olacak sukūt ve inhidâmın şiddet-i sadmesini tehvin ve çalınacak kös-i izmihlâlin kulaklarda husûle getireceği tahrişâtı tahfif için mukarrerât ittihâz eden devletler bu maksatlarına nâil olamadılar. Zaten samim-i kalplerine neşter-i tahlil vurulursa bu maksadın husûlünü kendileri de pek o kadar arzu etmedikleri meydana çıkar.

Her ne ise El-Cezire Konferansı oldu. Müteâkiben bilâd-ı Fas'ı yine fitne ve fesat kapladı. Kazablanka (Kasru'l Ebyâz) vukuâtını müteâkib Fransa ve El-Cezire Muâhedenâmesi'ne güya tebaiyyet etmiş bulunmak için İspanya müdâhale

ettiler. Birkaç amelenin intikamını almak için binlerce yerli cengâveri mahv ve idam eylediler. Hâricin bu darbe-i seyfi zaten müheyyâ-yı teşettüt olan dâhili zîr ü zeber etti. Fransa müdâhalesinden evvel bir taraftan Ebu Hamame denilen mütegallib hakemlik davasıyla ortaya çıkmış, Hükûmet-i zaife-i merkeziye tarafından bir türlü te'dib edilememişti. Diğer taraftan İbni'r Resûli namında bir şaki Tanca valiliğinden sonra işi açığa vurarak şekāvet-i belediyeyi şekāvet-i cibâle tahvil etmiş ve Fas Emîri Abdülaziz'in defaâtle gönderdiği *mehleleri*, yani orduları mağlup etmişti. Aciz Abdülaziz, Kazablanka Vak'ası üzerine büsbütün şaşkın ve kuvvetsiz kaldı. Bir müddet mukaddem *Avce'nin* Cezayir hudûdunda Fransızlar tarafından istilâsı; zevk ve sefasından ve otomobile binmekten, fotoğraf çıkarmaktan başka bir şey düşünemeyen Mevlay Abdülaziz'in nüfûz-ı manevisini dâhilen bitirmişti. Umûr-ı dâhiliyenin artık bir yed-i muktedire geçmesi icab ediyordu. İşte o sırada Mevlay Abdülaziz'in büyük biraderi olup pek nâ-hak, nâma'kul bir usûl-i verâset sebebiyle hükümdârlıktan teb'id ve ikinci pâyitaht olan Merakeş'e ik'ad edilmiş olan Mevlay Abdülhafiz, bütün Fas'ı hal-i işbâa getiren sadâ-yı nâ-hoşnudîden istifade etti ve der-akab ilan-ı hâkimiyet eyledi. Vâkıa o da zayıftı. Ordusuz, kuvvetsizdi. Tahsili, behre-i ilmîsi pek dûn idi. Fakat hiç olmazsa kardeşi gibi sefih değildi. Hiç olmazsa metin bir ahlaka mâlikti. Fransızlar bu zâtın hemen dâhilen emr-i cihâdı ilan ettiğini iddia ettilerse de bunu te'yid edecek elde vesâik yoktur. Bu iki hükümdârdan hangisinin kendi işine daha ziyade yarayabileceğini derhal kestiren Fransa, Abdülaziz'i cenâh-ı himâyetine aldı. Abdülaziz merkez-i hükûmeti olan Fas'ta kendini emniyette görmeyerek Fransız toplarının sıyânetini tercih etti ve sahile gidip oturdu.

Ondan sonra iki kardeş adeta saklambaç oynar gibi yek-diğerini takibe başladılar. Abdülhafiz dâhilden merkez-i hükûmet olan Fas'a gittiği halde Abdülaziz sahilden onun arkasını kestirmeye çalışıyor; her ikisi de bî-kudret olan bu iki hükümdâr açıktan açığa yek-diğeriyle vuruşamıyordu. Nihayet Mevlay Abdülaziz gördüğü teşvik-i hâricî üzerine *Beştate'l* Bağdadi'yi bir mehle ile Mevlay Abdülhafiz üzerine gönderdi. İbtidâ neticesiz birkaç musâraa vukua gelmişti. Dün neşredilen telgrafnâmeler Mevlay Abdülaziz ordusunun artık inhizâm-ı kat'iye uğradığını gösteriyor. Bu ric'at-ı kahkariye üzerine zaten kuvve-i maneviyesi münkesir olan Abdülaziz, bilâd-ı Berberiye nekbet-zedegânına bir melce' hizmetini îfâ etmekle iştihâr eden Suriye'ye gelip ikāmet edecekmiş. Vâkıa Mevlay Abdülkadir de mukaddemâ Suriye'ye gelmiş fakat mensûb olduğu memleketin yüzünü bi-hakkın ağartacak bir mukāvemet ve besâlet gösterdikten sonra gelmişti. Ma'mâfih düşkün bir zâtı daha ziyade tenkit etmemeliyiz. Bâhusus ki diğer bir şâyia Mevlay Abdülaziz'in dûçâr-ı kayd-ı esaret olduğunu bildiriyor. Ne elîm akıbet! İran Şah'ı için ne mûcib-i intibâh bir ders!

Bu galebe-i askeriyenin Avrupa'daki aks-i siyasisi ne olacak? Şimdiye kadar Fransa bir türlü Mevlay Hafiz'in hükümdârlığını tasdik etmek istemiyordu. Hat-

ta *Le Temps* gazetesi garip bir kāide-i hukuk-ı düvel vaz'ına bile kalkışmış ve *"Mâdemki El-Cezire Ahidnâmesi'ni tasdik eden Mevlay Abdülaziz'di; o halde Avrupa ondan başkasını tanımaz ve Mevlay Hafiz'e mütegallib nazarıyla bakar."* demişti. Hükümdârın tebeddülü muâhedât-ı hâriciyeye hiçbir sûretle te'sir etmeyeceği hukuk-ı düvel kitaplarında sarâhaten mezkûr ve emsâl-i adîde-i tarihiye de buna şahitken *Le Temps*'ın bu iddiası müdâhale esbâbını tezyidden başka emele ma'tuf addedilemezdi. Almanya da Fransa'yı gücendirmemek için Mevlay Hafiz'i tasdik etmedi. Fakat Alman matbuâtı bu zat hakkında ibrâz-ı teveccühten hâli kalmamıştı. Ajanslar tarafından verilen haberlere göre *Le Temps* bu son mağlubiyetinden sonra da fikrinde ısrar ediyor ve *"Abdülaziz kendi ferâgat etmedikçe rakibini tasdik mümkün olamaz. Fakat bu ferâgat vukua gelirse o vakit bir iki devlet değil bütün Avrupa Mevlay Hafiz'i tasdik eder."* diyormuş. *Le Temps*'ın bundan birkaç ay evvel hukuk-ı düvel ulemâsı tarafından zayıf görülen tarz-ı istidlâli şimdi artık büsbütün hükümden sâkıt olur.

Mevlay Hafiz, Abdülaziz'in Tanca civarında bulunan diğer birmehlesini de mağlup etmiş ve o civar kabâili de kâmilen gâlibîne iltihak eylemiş olduğundan ecânib ve süferânın en mühim merkezi olan Tanca'da telaş büyümüştür. Şimdiye kadar ecnebi nüfûzu Mevlay Hafiz'in Tanca'daki hâkimiyetine mâni olmaktaydı; fakat bu galebe, bâhusus Mevlay Hafiz'in memuru tarafından ecânibe verilecek te'minât, artık eski mümânaatlara mahal bırakmayacaktır. Fas pâyitaht ise Tanca merkez-i süferâ ve Avrupa'nın adeta kapısı olduğundan daha ziyade hâiz-i ehemmiyettir ve koca memleketin nev-ummâ miftâhıdır. Onun için Mevlay Hafiz'in bu miftâhı elde etmesi ve artık süferâ ile te'sis-i münasebât eylemesi elzemdir.

İsmail Hakkı[1]

[1] Babanzâde İsmail Hakkı Bey, bu ilk yazısından 55. yazısına kadarki (1909.01.16/Sadrazam Paşa'nın Beyânâtı ve Girit Meselesi) yazılarının sonunda "İsmail Hakkı" ismini kullanmıştır. 56. yazısından itibaren (1909.01.18/Avusturya ile İtilâf Münâsebetiyle Bazı Mütâlaât), "Babanzâde İsmail Hakkı" ismini kullanmaya başlamıştır. Biz kitabımızı sadece onun yazılarına tahsis ettiğimizden isimde değişiklik yaptıklarının haricindeki yazılarda onun ismine yer vermeye -eserin hacmini de göz önüne alarak- gerek görmedik.

2.) 1908.08.29 (1324 AĞUSTOS 14/1326 RECEP 30, no: 27)

AHÂLİ VE MEMURÎN

Dünyada hiçbir kāide-i ma'kule yoktur ki sû-i tefehhüm sebebiyle sû-i isti'mâle uğramasın. Hürriyet, bu güneş gibi parlak ve feyz-bahş kelime bile maatteessüf en menfûr ve gayr-ı meşrû makāsıda alet olmaktadır. Fransa İhtilâl-i Kebiri meşâhir-i nisvânından Madam Roland'ın giyotin denilen alet-i idamdan geçerken söylediği *"Ey hürriyet! Senin o mukaddes nâmına ne cinayetler irtikâb ediliyor!"* sözlerini buhran ve inkılâb içinde bulunan akvâm, hiçbir zaman hafızalarından çıkarmamalıdırlar. Beşeriyetin ara sıra dûçâr olduğu takallüsât-ı asabiyeden başka bir şey olmayan ihtilâller, inkılâblar, buhrani devirler esnâsında maatteessüf hürriyet nâmına pek çok harekât-ı müstebîde görünür. Ma'mâfih beşeriyet dâima mâziden âtiye, tedenniden tekâmüle doğru reh-rev-i terakki olduğundan ara sıra görülen tevakkuf sekteleri, ric'at emâreleri hey'et-i umûmiyenin yine bir tevâzün ve âheng-i tam ile ilerlemesine mâni olmuyor. Fransa İhtilâl-i Kebiri esnâsında pek çok feci haksızlıklar oldu; pek çok ma'sûm kelleler bî-rahm cellâtlar eline geçti. Fakat nihayet yine bütün Avrupa adeta bir tâziyâne-i teşvik-bahş gibi serî hatvelerle ilerledi, ilerledi ve işte şimdi gördüğümüz derece-i âliye-i medeniyete vâsıl oldu.

Bir millet böyle buhran zamanlarında kuvve-i muhâkemesini, i'tidâl-demini muhâfazaya muvaffak olur; hürriyeti ne derece az sû-i isti'mâl ederse gerilemek beliyye-i muhtemelesine karşı nefsini o kadar sıyânet etmiş; hal ve âtisini o derece te'min eylemiş olur. Bizde henüz nev-zâd nâzende-edâ-yı hürriyet Madam Roland'ın hitâb-ı mânidârına istihkāk peydâ edecek derece sû-i isti'mâlâta çok şükür meydan vermedi. Fakat taşrada, şurada burada maatteessüf bazı muvahhiş haberler sımâh-ı teessürümüze vâsıl oluyor. Bursa Hadisesi işte meydanda. Diğer bazı mahallerde de buna az çok yakın vak'alar zuhûr etti. Ahâliye bahşedilen bu hürriyetin sû-i isti'mâli en ziyade memurîn ile cereyan eden münâsebette görülüyor. İşte bunun için biz de makalemizin başına *"Ahâli ve Memurîn"* dedik.

Hâkimiyet-i milliye kāidesi, kāide-i meşrûtiyet, kāide-i niyâbet sebebiyle şüphe yoktur ki ahâli kendi kendini idare etmeye salâhiyettârdır. Fakat bu kāidenin de kuyûdu, şurûtu, ahkâmı, makāsıdı vardır. Hür olan bir memleket ahâlisi kendi kendine idare olunuyor demek *"İstemeyiz!"* âvâzesini i'lâ ile rast gelen müfsidin lâlet-tayin herhangi bir memura tecavüzle azlini, tazyikini, terhibini talep etmek ve bu sûretle yeniçerilerin son devreler esnâsında bıraktıkları menhûs nâmı ihyâ eylemek demek değildir. Hâkimiyet-i milliyenin bir şanı, bir vakarı varsa o hâkimiyetin timsâli bulunan kuvve-i icrâiye-i milletin sıfat-ı vekâletini hâiz olan, Meclis-i Mebûsânca kendisine tefviz-i umûr edilmiş olmak hasebiyle aynı millet demek olan hükûmetin de vakarı, şan ve şerefi, haysiyeti var. Bütün ahâli işe karışmak lazım gelse nasıl bir tezebzüb-i siyasi hâsıl olacağını ve mevcûdiyet-i

devletin bile nasıl tehlikeye düşeceğini beyâna hâcet görmeyiz. Hiçbir zamanda ve hiçbir yerde efrâd-ı ahâli doğrudan doğruya umûr-ı hükûmete karışmamış, azl ü nasb keyfiyetini kendi kendilerine mevki-i icrâya vaz' etmemiştir. Milletin her ferdi hem mütefekkir hem vâzı-ı kanun hem icrâ memuru sıfatını iktisâb eder, hem metbû' hem tâbi hem müddeî hem hâkim olursa artık o milletin hayrını görmeli! Umûr-ı siyasiyenin elifbâsı makamında olan bir şey vardır ki o da taksim-i a'mâldir. Kuvvâ-yı devletin kuvve-i teşrîiye, kuvve-i adliye, kuvve-i icrâiye nâmlarıyla üçe inkısâmı da bundandır. Bu taksim-i kuvvâ ile beraber tefviz-i umûr ciheti kalır. Yüz binlerce, milyonlarca kafalardan ses çıkınca bir iş yapılamayacağı tâ Hazreti Adem zamanından beri ma'lûm olduğundan cemiyet denilen şey teşekkül etmiş, hükûmet denilen müessese meydana gelmiştir. Hükûmet, kuvveti milletten tefevvüz ve kabûl eder. Bu kuvvet kendisinden dirîğ edilince hükûmet kalmaz, hükûmet kalmayınca da millet ma'dûm demektir.

Hükûmetin âlât-ı icrâiyesi, vesâiti, eşkâl-i hâriciyesi memur denilen kısm-ı halktır. Memurlar ahâliyi kendilerine zahîr bulmazlarsa nasıl iş görebilirler? Vâkıa memurlar da insandırlar ve bu sıfatla hareketleri hata olur ve hatta devr-i sâbıkta görüldüğü vechile ihanetkârane ve câniyâne olabilir. Fakat kanun-ı hürriyet câri olan bir memlekette cinayet ve kaza hatta mertebe-i tevâtüre vâsıl olan âdi bir şahıs hakkında bile hiçbir ferd-i millet kendi kendine fiilen tedâbir ittihâz edemez. Hâkimiyet-i milliyenin bahşettiği vakar ve şeref el'ân üzerinden nez' edilmeyen bir memur hakkında ise bu kāide evveliyetle sabittir.

Bir cemm-i gafîrin haklı haksız kalkıp bir memuru makamından cebren çıkarması da tecviz olunamaz, ahâli tarafından azli arzu edilen memur hakikatte ya beriü'z-zimmedir ya değildir. Şıkk-ı evvelde aleyhinde nâ-hak yere icrâ edilecek nümâyişin ne feci ve tamir kabûl etmez hatiâta sebebiyet vereceğini beyâna hâcet görmeyiz. Hem memur olsun, hem ma'sûm olsun, hem sonra yed-i emânetine tevdî' edilen halkın mazlûmu olsun buna ne vicdan neirfân tahammül eder, ne kavânin-i tabiiye ne kavânin-i mevzûa müsaade edebilir! Şimdi acaba nümâyişlere kanılıp da birkaç müfsidin ekseriya garazkârâne ve menfaatcûyâne sözlerine kapılıp "İstemeyiz!" diye bağıran halkın, istemedikleri memurların ma'sûm veya câni olup olmadıklarına kanaat-i tâmmesi var mıdır ve olabilir mi? En dakik gavâmız-ı kanûniye ve delâil-i subûtiyeye binâ edilen tahkikāt-ı adliye neticesinde bile en âdi bir câninin cürmünü tayin ederken hükkâmın kalbi havf-ı ilâhinin te'siriyle titrediği halde tahkikāt, takibât, muhâkemât denilen vesâitin hiçbirine mürâcaât etmeden karakûşî bir hüküm veren baldırı çıplak ve ayaktakımı bazı kimselerin icraatına muktezâ-yı adalet nasıl diyebileceğiz? Hürriyet, adaleti bu sûretle pâ-mâl etmek demek midir? Şimdi ahâlinin buğz ve nefretine dûçâr olan memurun hakikaten mülevves, berbat ve her nevî kabâih ve cinâyât ile âlûde olduğunu farz edelim. Bundan da ahâlinin hod-be-hod ahz-ı sâre kıyâm etmeleri kat'iyyen tecviz olunamaz. Kanun ve adalet ve hürriyet câri olmayan

bir memlekette ve farazâ memleketimizin devr-i sâbıkında, ahâlinin hiçbir vâsıta-yı âdile-i kanûniye bulamayarak nâçâr ihtilâl ve memurları tard etmelerine hukuk-şinâsân, iğmâz ve bunu şâyân-ı teessüf bir zarûret addedebilir. Fakat hürriyet teessüs etmiş, kanun fiilen mer'i olmaya başlamış mes'ûl bir kuvve-i icrâiye re's-i kâra geçmiş, turûk-ı şikâyât tamamıyla açılmış olan bir memlekette de artık ahâlinin böyle teşebbüsât-ı intikamcûyâne ve te'dib-kârâneye kalkışması kat'iyyen tecviz olunamaz. Memurîni azl ve nasb etmek mes'ûl bir hey'ete aittir. Ahâli ondan memnun değil, ondan müteneffir ise idareten, adlen, kanunen şikâyet etmelidir. Ne vakit evliyâ-ı umûr bu şikâyetlere kulaklarını tıkarlarsa o vakit ahâli bu kulakların pasını silebilir.

Taşranın ve hatta İstanbul'daki bazı devâirin hal-i tezebzübünü görerek dilhûn oluyoruz. Şimdiye kadar kuzu gibi münkād olan ahâli, hükûmetin gösterdiği zaafa karşı sevk-i cehaletle ve bâhusus bazı mütegallibenin teşvikiyle taşrayı adeta büsbütün hükûmetsiz bıraktı. Şâyân-ı teessüftür ki çok yerlerde Cemiyetten hiçbir me'zûniyeti olmayan pek çok eclâf, kendilerine Cemiyet vekili hatta reisi süsünü vererek namus-ı hükûmeti bâziçe-i a'mâl etmiştir. Bütün taşra ahâlisine alenen söyleriz ki Cemiyet hiçbir vakit kendisine kuvve-i icrâiye sıfatını isnâd etmemiştir. Cemiyet erkân-ı âkılası hükûmet içinde hükûmet teşkil etmenin ne derece muzır bir teşevvüş ve teâruz-ı kuvvâya müncer olacağını layıkıyla takdir etmişler ve kuvve-i icrâiyeyi icrâ anında tamamıyla serbest bırakarak bunu defâatle ilandan hâli kalmamışlardır. Umûr-ı hükûmete taşradan hatta nasihat tarîkiyle bile müdâhale etmek pek fâhiş bir hatadır. Ahâlisi cehl içinde pûyân olan havâlide hükûmeti bilâ-ihmâl takviye etmek elzemdir. Ufacık bir eser-i zaaf, nîk ü bedi temyizden kat'iyyen bî-haber olan avâmın -bazı münevverlere tab'anşımarmasını intâc eder. İstanbul'da ve ahâlisi müterakki olan sâir merâkizde ahâlinin hukuk ve vezâifinden mehmâ emken haberdâr olması za'f-ı hükûmetten mütevellid mahâziri mehmâ emken örter. Fakat taşrada zaaf-ı hükûmet maâzallah müdhiş neticeler verir. Vergi vermemek, tagallüb etmek, memurîne hakaret etmek, henüz hükûmete tamamıyla ısınamayan bazı sunûf-ı ahâli isyan etmek ve bu sûretle devleti gavâil-i azîmeye giriftâr eylemek işte bu zaafın neticesi addolunabilir. Binâenaleyh gerek merkezde ve gerek taşrada hükûmete zahîr olalım. Harekâtını tenkit ile beraber fiilen işine karışıp ve zaten muhtel olmaya başlayan muvâzenesini büsbütün teşviş etmeyelim, unutmayalım ki devlet ve hükûmetin şerefi milletin şerefidir.

3.) 1908.08.30 (1324 AĞUSTOS 15/1326 ŞABAN 1, no: 28)

ÂDÂB VE VEZÂİF-İ MATBUÂT

Bu defaki şikâyetimiz kendimizden, matbuâttandır. Biz evvelâ kendimizi kendimize, âleme bildirelim, tanıtalım hukukumuzu ve vezâifimizi herkese anlatalım ki herkes de bize emniyet etsin, sözümüzün itibârı olsun. Bin şükür hürriyet-i tahrire nâil olduk. Bu bir hakkımızdı. Fakat bu hakka mukâbil bize hemen bir vazife teveccüh ediyor. Bir nimet gördük fakat bu nimet bir külfet tazammun eyliyor. Şimdiye kadar maddeten, manen hiçbir mesûliyetimiz yoktu. Zira sansür elimizi ayağımızı bağlamış, mevcûdiyet-i fikriye ve vicdâniyemizi kuyûdât altında ezmişti. Fakat bu kayd kalkıp da -velev ki kanun dairesinde- keyfe-mâ yeşâ harekete başladığımız andan itibâren gerek vicdanımıza gerek vatanımıza karşı tarihte emsâli nâdir tesadüf edilen bir bâr-ı mesûliyet altında kaldık ve mesûliyetin azametini, vazifenin haşmet ve şehâmetini bilerek âlem-i siyasiyâta atıldık. Göğsümüzü gere gere içine girdiğimiz bu muhît-i imtihandan yüzümüzün akıyla çıkacak mıyız? Bu cidâl-i kalemiyeden sonra millet bize aferin-hân, vatan bize medyûn-ı şükrân olacak mı? Yar ve ağyârın nihayet *"Aşk olsun erbâb-ı kalem, aşk olsun matbuât!"* demesine isbat-ı istihkāk edecek miyiz? Bunun için lazım olan evsâfı hâiz miyiz? İşte belki de birçok erbâb-ı tahrir tarafından bâdi-i güft ü gû olacak bu nâzik ve mühim suallere burada dilimizin döndüğü kadar cevap vermeye çalışacağız.

Evvelâ serbest bir memlekette serbest bir gazetenin vazife-i aslîye-i te'sisi nedir? Ahâlinin artık bir gıdasını teşkil eden havâdiscilik ihtiyacını te'min ve ondan sonra da nâkıs olan terbiye-i fikriye ve siyasiyesine delâlet etmektir. Hükûmetin ef'âl ve harekâtını tenkit ve muâheze de işte bu terbiye-i fikriye ve siyasiye kısmına idhâl olunabilir. Bu vazife tayin olunduktan sonra bunun kimler tarafından ne sûretle icrâ edilmesi lazım geleceği ciheti kalır.

Memleketimizde matbuât maatteessüf görüyoruz ki rast gelenin yed'ine tevdî' olunuyor. Efrâd-ı milletin her biri kundurucalık, kasaplık sanatını ifâya nasıl me'zûn ise gazetecilik sanatını da hemen hemen aynı sûretle ifâya me'zûn bulunuyor. Kudret ve meziyet-i ilmiye ve farazâ bir mekteb-i âliyeden şahâdetnâme almış bulunmak ve hatta hiç olmazsa okuyup yazmaya muktedir olmak gibi evsâf bile gözetilmiyor. Sahib-i imtiyâzlar hakkında bu kadar vüs'atli ve müsaadeli olan şerâit, eli kalem tutan muharrirler için daha şümûllüdür. Muharrir olmak için hiçbir şart yoktur. Cinayetle mahkûm veya siâyet-i sâbıka ve lâhikası herkesçe ma'lûm kimseler bile çalakalem yazabiliyorlar. Hâlbuki kalem her zamanda ve her mekânda en müessir bir vâsıtadır. Mevcûdiyet-i siyasiye itibâriyle henüz hal-ı tufûliyetten olan memleketimizde ise iki tarafı keskin bir kılıçtır. Bu kılıcı herkesin eline vermek bütün halkın sokaklarda pür-silah dolaşmalarından farklı olmaz. Bu kılıcı kullananlar acemi olur, yahut pek leîm bir kalbe, şenî' bir fıtrata

mâlik olduğu için keskin tarafını semm ile âlûde kılarsa hâsıl olacak yaralar artık iltiyâm-pezîr olmaz.

"Cerâhâtü elsinân lehâ iltiyâm/Ve mâ yeltâm mâ cereha'l-lisan"[2]

Bunun için her şeyden evvel hatıra gelecek şeylerden biri de müntesîbîn-i matbuât hakkında kanunen bazı kuyûd vaz'ıdır. Fakat her şeyde olduğu gibi yalnız kanun bunda da matlûb olan kâffe-i semerâtı te'min edemez. Kuyûd-ı kanûniyeye ilaveten -esnâfça da- bazı kuyûd vaz' etmek icab eder. Gazetecilik ve muharrirlikte fikir ile sanat ve ticaret mümtezicdir. Bütün sanayi erbâbı, bütün hey'et-i mütefekkire, esnâf hey'etleri; kulüpler, cemiyetler teşkil ettikleri halde erbâb-ı kalem -pek ibtidâî ve baştan savma bir iki teşebbüsten sonra- hiçbir şey yapmadılar.

Teşkil olunacak Matbuât Kulübünün ehemmiyeti müstağni-i beyândır. Fakat biz bunun en büyük ehemmiyetini, matbuâta intisâba layık olanları temyiz ve intihâb meselesinde görüyoruz. Ahvâl-i mâziyesi hakkında mûşikâfâne tahkikât ve ta'mîkat icrâ edilmeyenlerin kulüp a'zâsından lâ-akal iki zâtın kefâlet-i maneviyesini ve kulüp hey'etinin sülüsân ekseriyetini ihrâz etmeyenlerin böyle bir hey'ete layık ve dâhil olmamaları icab eder. Bu sûretle kalemleri kirlenmiş, cehalet-i fâhişeleri tebeyyün etmiş, ahlak-ı redieleri anlaşılmış kimseler böyle bir hey'et-i muhtereme hâricinde kalmış ve bit-tabi söyleyecekleri sözün de enzâr-ı nâsda ehemmiyeti o derece tenâkus etmiş olur. Ehl-i matbuât için söylediğimiz bu birkaç söz tevsî' ve itmâm edilmeye ve herhâlde diğer gazetelerin de müdâvele ve muâvenet-i fikriyelerine muhtaçtır.

Muharrirlerin, sahib-i imtiyâzların kimler olabileceklerini pek muhtasar söyledik. Şimdi de bu muharrirlerin vazife-i hizmet-i kalemiyelerinin ne yolda âdâbı olduğu gibi matbuâtın da âdâbı vardır. Bir mecliste oturan zât hakikati söylemek için mutlaka muhâtabını tahkir mecbûriyetinde bulunmadığı gibi bir muharrir de hükûmeti ikaz ve memleketine hizmet için mutlaka pek sarîh şahsiyât ve şütûm vadisine düşmek lazım gelmez. Gazetelerin ehemmiyet-i maneviyeleri, nezâhet-i kalemiyeleriyle mütenâsibtir. Bugünkü günde *Le Temps* ve *Débats* ve *Times* gibi gazetelerin fikir ve reyinde birer küçük devlet ordusu kadar kuvvet ve nüfûz mevcut olması kaba elfâzdan ictinâb etmeleri; dâima şahıstan ziyade kāli, cüz'iyyâttan ziyade külliyâtı derpîş etmelerinden ve hâlâ kimsenin ahvâl-i husûsiyesini kat'an mevzubahisetmemelerinden ileri gelmiştir. Vâkıa böyle ağırbaşlı ve ciddi gazetelerin satışı farazâ *Daily Mail* veya *Matin* gibi gazetelerinkinden dûndur, fakat itibâr ve şerefi de o nispette efzûndur.

Gaye-i hayat ve maîşet o sarı maden paralar ifâ edebileceklerinden bahsedelim. Her şeyin olmadığını ve hayatın biraz da inşirâh ve istirâhat-ı vicdan ve

---

[2] Kılıç yarası geçer, dil yarası geçmez.

hüsn-i sîtve şöhret gibi hedefleri olduğu teslim edildikten sonra birincilerin mesleği memdûh, ikincilerin makdûh olduğunu zannederiz ki kâriler de bizimle beraber takdir ederler.

Skandal, yani teşhir-i rezâil gazetelerinin çok satılması bir hikmete, insanların fassallığave gıybete tab'an fart-ı temâyülleri, ibtilâları hikmetine mübtenîdir. Gıybetin, iftira ve bühtânın mezmûm, menfûr ve bununla beraber bî-sûd olduğunu herkes bilir de yine o yolda muhâverât ve musâhabâtı saatlerce tatlı tatlı dinlemekten ve ötekinin berikinin cüst ü cû-yı meâyibinden başka bir şey olmayan gazetelerin şahsiyât ve müşâtemât kısmını kemâl-i zevk ve tehâlük ile okumaktan men-i nefs edemez. Fakat bil-cümle ezvâk gibi bu zevk de ahlak-ı umûmiyede nâ-kābil-i tamir rahneler açar. Dinimiz mahzâ bunun için iftira şöyle dursun alelâde zemm ve gıybeti bile şediden menetmiştir.

Hakikat iftira ve bühtân kadar müdhiş bir âfet yoktur. Bir kişinin ağzından sâdır olan gıybet ve bühtânı temizlemek bu kadar güç olursa binlerce kişinin lisan-ı intişâr ve işâası demek olan bir gazeteden sâdır olacak bir tecavüz ve iftiranın ne derece müessir ve buna hedef olan kimsenin bundan ne kadar mutazarrır olacağını beyâna hâcet görmeyiz. *Bomarşe'nin "İftira ediniz iftira ediniz; zira iftira mutlaka bir iz bırakır."* sözü muktezâ-yı hale ne kadar muvâfıktır. Bir kere iftiraya uğrayan kimse ister bin mahkeme-i adaletten temiz olarak çıksın; nâmı, bâhusus avâm-ı nâs önünde şâibedâr olmaktan kurtulamaz.

Bu tafsilâta nazaran gazetelerin bir kimsenin şahsını mevzubahis ettikleri zaman ne kadar müteenni, temkinli davranmaları ve adeta kılı kırk yararcasına tetkikāt icrâ etmeleri lazım geleceği kendiliğinden nümâyân olur.

Bu tedâbire tebaiyyet etmeyen muharrirlerin, müdürlerin, sahib-i imtiyâzların mesûliyet-i maneviyesi büyük olduğu gibi mesûliyet-i cezâiyeleri de büyüktür. Aynı cürüm eşhâs ve efrâd tarafından alelâde irtikâb olunduğu zaman tayin edilen cezanın zayıfı üç misli tertib edilmeli ki gazete birinin şahsından -velev ki umûr-ı mevkûle-i resmiyesine taallûk etsin- bahsettiği zaman son derece dikkatli davransın. Hele gerek memurların gerek efrâdın ahvâl ve hayat-ı husûsiyesine taallûk eden şeylerden -hatta doğru olsun hatta ima ile olsun- kat'an bahsedilmemelidir. Mahkemeler bu gibiler hakkında ne kadar bî-rahmâne davransa o kadar memnun oluruz… Bunun için kavânin-i adaletten inhirâf edilmemek şartıyla sert ve müessir, ma'mâfih serbestî-i efkârı hiçbir kayd altında bulundurmayacak ve en ziyade eşhâs ve efrâd hukukunu sıyânet edecek bir matbuât nizâmnâmesine muhtacız.

Gazetelerin âdâb-ı vezâifinden bahsederken bu günlerde gördüğümüz bir kısım neşriyâtı tenkit ve hatta muâheze etmemek elimizden gelmiyor. Gazeteler ve bil-cümle erbâb-ı akıl ve basîret cinayeti, fiil-i katli -velev ki zımnında en mukaddes, en ulvî bir netice mündemic olsun- ne kavlen ne de fiilen tecviz edemez. Hele teşvike hiçbir vakit cesaret bile edemez. Avrupa gazetelerinden hiçbirinde

Portekiz hükümdârlarının katlinden dolayı teşeffi edilmiş olduğuna dair bir fıkra bile görmedik. Ağırbaşlı gazeteler değil, anarşist gazeteleri bile bu kabil cinayetin medh ü senâsında bulunmazlar, bulunamazlar. Nezâhet-i kalem, edeb-i tahrir buna mânidir. İhtimal ki gazetelerin birçoğu bu kabil cinâyât-ı siyasiyenin icrâsından dolayı -hâsıl olacak netâic ve muvaffakıyâtı düşünerek- lebriz-i meserret olurlar. Fakat gazetenin sütunları hiçbir zaman bu meserretlere ma'kes olamaz. Bu tabiidir ve bir mülâhaza-i ma'kule neticesidir. Dediğimiz gibi kalem bazen keskin ve zehirli bir kılıçtır. Cinâyâta teşviki ve cinayetin medh ü senâsını veya cinayetten teşeffi manasını mutazammın olan fıkralar muvâzene-i akliyesinde zaten noksan bulunanları büsbütün çıldırtır. Kendilerini dev aynasında gören nâkıs muhâkemeli pek çok kimseler beşeriyeti kurtarmak hülyâsıyla türlü türlü cinâyât-ı siyasiyeye tasaddi ederler. Cinâyât-ı siyasiye hiçbir vakit ne vâsıta ne maksat olmalıdır ve olamaz. Olsa olsa zaman-ı hal değil âti, yani tarih bunlardan -o da semerât-ı nâfiası görülmüşse- bahsederken iğmâz eder.

Bizim gazetelerde de buna benzer bazı bahisler, sözler görüyor; dilhûn oluyoruz. Geçen gün biri İzzet Paşa'yı takip ve ifnâ için bazı kimselerin Avrupa'ya gittiğinden bahsediyor. Düşünmüyordu ki bu ifşâ kanunen müstelzem-i ceza olduktan ve efkâr-ı umûmiye üzerinde pek ziyade sû-i te'sir hâsıl ettikten mâadâ takip edilen maksad-ı siyasiyi de ihlâl eder. Diğer bir gazete, Selanik'te vukua gelen bir suikastın fâilini ayan beyân bilir gibi idare-i kelâm eden bir zât imzasıyla bir makale neşretmişti. Diğer bir gazete Manastır'da istihsâl-i hürriyet için vurulan ilk kurşun darbesinin fâilini hem alkışlıyor hem kim olduğuna muttali olduğunu imâ ediyordu. Bizce bunlar yakışmaz. Bu gibi cinâyât-ı siyasiyeyi -mâdemki bir hüsn-i netice hâsıl etmiştir- artık kapamak ve bir daha bu acı çareye tevessül etmemek çaresini düşünmek lazım. Belki bu sözlerimiz bazı arkadaşlarımızın hoşuna gitmez; fakat biz zaten bunları hoşa gitmek için söylemedik ve daha ilk satırda kendi kendimizden müteşekki olduğumuzu kemâl-i hulûs ile kāriine bildirdik.

4.) 1908.08.31 (1324 AĞUSTOS 16/1326 ŞABAN 2, no: 29)

GAYRİMÜSLİM VATANDAŞLARIMIZ VE İNTİHÂBÂT

Söz ne kadar sâhir, câzibedâr bir kuvveti hâiz olursa olsun yine fiil kadar hâiz-i te'sir olamaz. Güzel bir nutuk, güzel bir makale, güzel bir kanun şüphe yok ki insanın hasenâtını îlâ eder, insan için bâdi-i şevk ve gayret olur, hatta bazen insanı en büyük fedakârlıklara, kahramanlıklara, feda-yı hayata bile sevk eder. Hatip bir

kumandanın birkaç sözüyle vücudunu ateşlere atan, sehhâr bir nâtıka-perdâzın teşvikiyle bir memleketi altüst eden, halim ve mülâyim bir nâsihin, bir vâizin tatlı mülâyim bir sıra kelimesi üzerine ellerindeki silah-ı cidâli bir tarafa atarak bir an evvel düşman-ı cânı addettikleri vücutlarla sarışıp musâfaha edenlerin emsâli pek çoktur...

İşte bizim Kanun-ı Esâsi de böyle i'câz-nümâ bir te'sir hâsıl etti. Bilhassa Rumeli'nde senelerden beri yek-diğerinin düşman-ı cânı olan anâsır-ı muhtelife bu kanunun kuvve-i maneviyesiyle derhal husûmetlerini bir tarafa attılar, kardeşleştiler. Fakat sözün te'siri muvakkattır, hatibin âteşîn kelâmı veya bu kelâmın in'ikâsı -bu in'ikâsı ünlemek kuvvetine göre bazen asırlarca devam eder- devam ettiği müddetçe o tarif ettiğimiz hârikalar hep görülür. Kanun-ı Esâsi'mizdeki parlak kelimeler, müşa'şa kāideler, uhuvvet, hürriyet, adalet, serbestî-i matbuât, serbestî-i edyân hakkında mevzu-ı âli düstûrlar da üzerimizde tıpkı böyle mukāvemet-sûz bir incizâb hâsıl etti; herkesi sermest-i hürriyet eyledi. Fakat işte şimdi bu neş'e zâil oluyor ve artık devr-i humâr başlıyor. Millet bir aydan beri imtidâd eden eğlenceleri, safâları düşünürken kendisini: *"Acaba bu kadar zevk ettiğim, bu kadar müddet sekrân-ı huzûz olduğum iyi mi oldu?"* yolunda vicdânî istifhâmlar karşısında buluyor.

Hakikat şimdiye kadar hep söz idi. Şimdiden sonra iş başlıyor. Fakat işe başlayınca yine görüyoruz ki kanlarımızda mütemerkiz olan tabâyi'-i sâbıka-i tefrika-cûyâne uyanıyor. Vatanın menfaat ve selâmet-i umûmiyesi müştereken, müttehiden yek-vücûd olarak düşünülmek icab ederken her anâsır kendi menfaat-ı zâtiyesini diğerlerinin menfaatine tercihen ortaya koyuyor. Bulgarlar başka maksat, Rumlar başka menâfipeşinde. Her biri ayrı program, ayrı hatt-ı hareket takip ediyor. O sûrette ki bunların programları fi'l-hâl mevki-i tatbike vaz' edilse bu kadar i'tinâ ile hıfz u sıyânet ettiğimiz tıfl-ı nâzende-edâ-yı hürriyetin belki de devam-ı hayatına imkân kalmaz. Muayyen bir ticaret ve gayet bol bir kâr için akd-i şirket etmiş bazı şürekâ tasavvur olunsun, bu şürekâ el birliğiyle iş gördükleri takdirde refâh ve tena'um içinde bulunacaklar, kazanacaklar, zenginleşecekler, rahat edecekler; bâhusus akd-i şirket etmeden evvel aralarındaki tefrika ve nizâ' sebebiyle pek çok zulümler, felaketler, zararlar, perişanlıklar görmüş oldukları için adem-i ittihâd ve i'tilâfın son derece vahim ve cümleye muzır olduğunu bil-fiil kendi nefslerinde tecrübe etmişler. Şimdi bu şürekâ daha işe başlamadan daha kâr tayin etmeden, hâsılı daha maksad-ı nâfialarına takarrüb eylemeden evvel ileride hâsıl olacak kâr için dedikoduya başlar, *"Yok sen şunu alacaksın, yok ben bunu alacağım!"* diye gürültü çıkararak bu sûretle şirketin vücudunu ve binâenaleyh pek kat'î, pek muhakkak olan menâfi-i müstakbeleyi muhâtaraya ilkā' ederlerse dışarıdan bu kuru laf ü güzâflarına seyirci olanlar dost ise ağlamaktan, düşman ise gülmekten kendini alabilirler mi?

Böyle bir teşbihe bizi mecbûr eden şey bir taraftan Bulgar, diğer taraftan Rum

matbuâtının programlarıdır. Bu programların Rum veya Bulgar vatandaşlarımızın hissiyât ve âmâl-i hakikiyesine ne derece tercüman olduğunu veya olacağını bilemezsek de herhâlde diyebiliriz ki bu türlü metâlib ile şimdiden öne atılmak selâmet-i memleket için muzır olduktan mâadâ hizmet ediyor zannedilen menâfi-i husûsiye için de muhâtaralıdır. Cüz küllde dâhildir. Küll hâsıl olmadan cüz'ü düşünmek abestir. Asıl ıskat edilirse fer'de ne hüküm kalır? Eczâ-yı esâsiye-i devleti terkip edip asırlardan beri aynı kazan içinde kaynayan, aynı tazyik altında bulunarak imtizâc eden bu muhtelif mevâdd ve anâsır; memleket tam bir kalıba gireceği, bir kisve-i cedîdeye bürüneceği, bir libâs-ı fâhir-i hürriyetle kelebek gibi perrân u şâdân esaret kozasından fürceyâb-ı necât olacağı sırada anâsırını tevhid eden seyyâle-i hayat-bahş kırılacak, kolu kanadı parçalanacak, hasis bazı menâfie kurban edilecek midir? Vatan-ı müşterek, menâfi-i umûmiye-i müştereke muhâfaza ve te'min edilmeden, menâfi-i husûsiyenin düşünülmesi muvâfık-ı hikmet ve ihtiyât mıdır? Bugünkü günde yeni bir kalıba girmiş olan bu anâsır-ı cedîde tekrar ihtilâl-pezîr olur, bir granit taşı gibi sert ve mukāvim olması lazım gelen cism-i devlet yine tahlil, taksim olunarak yumuşatılırsa bu taşı teşkil eden unsurlardan her biri şiddetli bir rüzgâr ile uçup dağılmaz mı? Kitle-i vâhide şeklinde metin ve rasîn bir sahra ise her türlü fırtınalara, zamanın kâffe-i tahribâtına karşı mukāvemet eder; a'sâr-ı jeolojikaya kadar medid bir hayata mâlik olur.

Mesela Rum matbuâtının İstanbul gazetesinde neşredilen beyânnâmesini ele alalım: Bunda, *"Memâlik-i Osmâniyye'de sakin anâsır-ı muhtelifenin Türkleşmesi mümkün değildir..."* gibi bir cümle görülüyor. Şu meseleyi mevzubahis etmek, itfâ edilmek istenilen bazı tefrika-engîz fikirleri uyandırmaktan başka ne te'sir hâsıl eder? Osmanlılar en keyfî devirlerde, en kuvvetle fermân-fermâ oldukları asırlarda Rumları Türkleştirmeye kalkıştılar mı ki bundan sonra kendilerinden öyle bir teşebbüs sâdır olabileceği hatıra getirilsin? Uykuda bulunan ve hatta vücudu mevhûmâttan olan öyle bir fitneyi mevki-i bahse koymaya ne hâcet vardı?.. Diğer taraftan beyânnâmede müslim, gayrımüslim tâbirlerinin bile kaldırılması lüzumu şiddetle dermiyân edildiği halde tâ fetihten beri devam eden imtiyâzât-ı mezhebiyyenin kaldırılmaması için ısrar ve bu sûretle garip bir tenâkuz izhâr ediliyor. Kanun-ı Esâsi herkes için hukuk-ı mütesâviye te'min ettikten ve bâhusus Rum matbuâtı da arada ayrılık gayrılık kalmaması lazım geleceğini bizimle ve herkesle beraber ortaya sürdükten sonra artık bu imtiyâzâta ne lüzum kalır? Bu imtiyâzâtın sırf umûr-ı ruhâniyeye ait olmadığını hakk-ı kaza ve hatta icrânın da bir kısmı, el-yevm bu imtiyâzâtta bulunduğunu unutmamalıyız. Kimsenin hürriyet ve vicdanına dokunulmaz, herkes me'lûf olduğu tarzda âyinini icrâ eder; fakat din ve mezhep ile münâsebeti olmayan imtiyâzât, meşrûtiyet ile idare olunan bir memlekette artık mer'iyyetini muhâfaza edebilir mi?

Rumların altı buçuk milyon raddesinde bulundukları bahsine gelince, bu da bizce kontrol edilmeye şâyândır. Mebûsânın adedi nüfus ile mütenâsib olacağın-

dan Rum mebûslarının Rum nüfusuyla mütenâsib olmasına dair beyânnâmede zikredilen kaydı zâid buluyoruz. Şu münâsebetle Rum ve sâir müslim-gayrimüslim vatandaşlarımızın bir nokta hakkında nazar-ı dikkatini celbe lüzum görüyoruz.

Ma'lûm olduğu üzere Kanun-ı Esâsi mûcibince her mebûs intihâb edildiği daire-i intihâbiyenin değil umûm milletin vekilidir. Nazariyât-ı hukûkiyede pek muvâfık olan bu kāide galiba yanlış anlaşılmış ki mebûsların cemaat cemaat intihâb olunacağı tarzında bir fikrin taammüm etmekte olduğunu görüyoruz. Bu yanlış fikre tebaiyyet edilirse bir Rum, Ermeni için; bir Ermeni, Türk için; bir Türk, Bulgar için rey verememek icab eder; kezâlik Meclis-i Mebûsânda bir Rum, Türklerin menâfi-i husûsiyesine veya bir Türk, Ermenilerin menâfi-i husûsiyesine müteallik söz söyleyememek lazım gelir. Yine bu vâhi kāide kabûl edilirse bir sancak ahâlisinin mebûsu diğer bir sancak ahâlisinin hukukunu sıyânet etmekle mükellef olamaz, zira onların vekâletini hâiz değildir. Bunun butlânını izâha hâcet görmeyiz. Jan Jack Rousseau'nun nazariyâtını kabûl edersek mebûsların vekâlet ve niyâbeti inhisârî olmuş, vekiller ile mukayyet kalmış olur. Fakat bu nazariye bilâhare tatbikat ve fiiliyât ile iptal edilmiştir. Meşâhir-i hükemâ-yı siyasiyeden *Hokeydorf*[3] bilakis mebûsları umûm milletin vekili farz ediyor.

Şu tafsilâta nazaran muhtelif cemaatlerin reylerini yalnız kendi cemaatleri efrâdına hasretmemeleri ve mesela Rum yahut Bulgar veya Ermeni ahâlisi bin-nisbe dûn olan intihâb dairelerinde bir Türk, bir Arap, bir Kürt intihâb edilmesinde beis görmemelidir. Kezâlik anâsırı pek muhtelif olan bir sancak ahâlisi de müteaddid mebûslar intihâb edemedikleri takdirde kendi cemaatleri hâricinde bir mebûs ihtiyâr etmekle menfaatlerini ihlâl etmiş olmazlar. El-hâsıl Rum matbuâtı beyânnâmesinde ihtilâf-ı diniyeden mütehassıl farkların ref'iyle yalnız ihtilâf-ı millînin -adeta bir muhtâriyet ve mümtâziyet derecesinde- îkā' edilmek istenildiği anlaşılıyor. Biz bu ihtilâfın da ber-taraf edilerek i'tâ-yı reyinde herkesin daha ziyade hür olmasını temenni ederiz.

3 هوكيدورف

5.) 1908.09.02 (1324 AĞUSTOS 18/1326 ŞABAN 4, no: 31)

BİR HAYAL FAKAT MUHAL DEĞİL

Asırlardan beri ricâl-i Osmâniyyeyi, Fatihlerin, Yavuzların zihnini işgal eden bir ulvi hayalden, o ulvi hayalin bir hakikate kalbi mümkün olup olmadığından bahsetmek istiyorum. Ma'lûm olduğu üzere Fatih memleketimizde bir vahdet-i siyasiye ve Yavuz Sultan Selim bir vahdet-i İslâmiye te'sis etmek istemişlerdi; fakat Şah İsmail gibi bir sahib-i zuhûr Sünnilik-Şiilik ihtilâfını teşdid ederek tefrika-i siyasiyeyi tefrika-i diniye ile mezc etmiş ve o vakitten itibaren vahdet-i İslâmiye kelime, birçok muharebât ve teşebbüsâta rağmen bir hayal-i hamdan ibaret kalmıştı. Gerek hulûs ile ve gerek hiss-i menfaat ve tekebbür ile Selim-i Evvel'in eserine iktifâ ederek İran ile mütemâdi harb açanların zâhiri muvaffakıyetlere rağmen mütemâdiyen dûçâr-ı haybet olmalarındaki illet işte budur. Bir asır evveline gelinceye kadar iki mühim kuvve-i İslâmiye, mütemâdiyen yek-diğeriyle çarpışıp mütekābilen kuvvetlerini mahv ve ifnâ etmiş ve nihayet her ikisi de bîtâb kalarak kemîn-i fırsatta bekleyen düşmanlarının pâzede-i tecavüzü olmuştur. Bu kuvvet böyle bir tefrika-i dâhiliye ile paslanmayıp da hâricî kuvvetlere karşı müttefikan, müttehiden isti'mâl edilse ne bu zaaf vücuda gelir ne de her iki kavim bunca mesâib-i azîmeye uğrardı.

Yavuz Sultan Selim hüsn-i niyete mâlikti. Muhteşem, mübarek, mukaddes bir maksad takip ediyordu. Ma'mâfih takip ettiği hedef bir seraptan ibaretti. O asırlar bâhusus Şah İsmail'in ektiği tohum-ı tefrika böyle bir maksadın istihsâline haylûlet etmiş; her iki memleket de ittihâd ve ittifâk isti'dâdını mahvederek yerine nizâ ve cidâl kāim olmuştur. Hayal arkasında koşmak, bâhusus siyasiyâtta son derece muzır ve hatar-nâktir. Ricâl-i devlet en maddî bir tâcir gibi faal, pratik olmazlarsa hizmet ettikleri gaye ve maksadı bilakis ihlâl ederler. Yavuz Sultan Selim ve hele ahlâfı tarafından takip edilen politika işte böyleydi. Onlar ihtilâf-ı mezhebîyi kaldırmak, hissiyât-ı mezhebiyeye dokunmak şartıyla memâlik-i İran'ı, memâlik-i Osmâniyye'ye ilhâk ve daha doğrusu idhâl etmek arzusunda idiler. Neticede hem kendileri yorulup me'yûs oldular hem hasım addettikleri kuvveti -ki hakikatte muâvin olmak icab ederdi- esasından çürüttüler. Düşünmediler ki koca bir kavmin hissiyât-ı mezhebiyesi sell-i seyf edilerek pâ-mâl olunamaz. Koca bir kavmin milliyeti bir lokma gibi yutulamaz.

Eslâf ma'zûr idiler. O vakit ki efkâr-ı siyasiye ve mezhebiye içinde perveriş-yâb olanlardan tabii başka türlü bir nazariye-i siyasiye beklenemezdi. Asr-ı ahirin mâbihi'l-iftihârı olan kavmiyet, milliyet politikaları, ittifâk, hey'ât-ı müttehide teşkili fikirleri o zamanlar hiçbir zihni okşayamazdı. Fakat şimdi nazariyât-ı siyasiye tekemmül etti. Devletlerin menâfi-i müşterekeleri bütün siyasiyât-ı hâriciyenin mihveri makamına geçti. İştirâk-ı menâfi, iştirâk-ı hissiyât, vahdet-i din ve mezheb, felaket ve izmihlâlde hem-hâl olmak, aynı pençe-i bî-dâd altında inim

inim inlemek gibi temas noktaları inzimâm edince yine nifâk ve tefrika mesleğini tutmak kadar gülünç bir şey tasavvur olunamaz. Böyle her emelleri, her halleri müteşâbih olan iki kavim, pek kalil bir şirzime-i mütehakkimenin menâfi-i hissiyesine hizmet için yine yek-diğerinden tebâud husûsunda ısrar ederlerse adeta intiharları esbâbını kendi elleriyle hazırlamış olurlar.

İran ile bu son zamanlardaki münâsebâtımızı tetkik edersek görürüz ki her iki memleket cehalet-i muzlime girdâblarında yuvarlanıp durmuşlar, gözleri açılmamış; aynı idare-i müstakılle ve müstebîde memleketi cayır cayır yakıyor, harâbezâra döndürüyor; aynı tecavüzât-ı hâriciye, memleketin mahv u perişanîsine çalışıyor; hâricten aynı dest-i husûmetteki balta, şecere-i devletin dalını budağını kırıp döküyor; her iki memleket muttasıl küçülüyor, parçalanıyor.

Bununla beraber ikisi de zayıf olan bu iki kuvvet hâlâ münâsebetsiz güft ü gûların te'sir-i meş'ûmuna kapılarak yek-diğerine dest-i safh ve muâveneti uzatmıyor, hiç olmazsa dertlerine, derd-i müştereklerine doya doya ağlamak için baş başa vermiyorlar. Ağlamak şöyle dursun her biri diğerinin felaketine seviniyor, hatta icab ederse dûçâr olduğu gavâil-i hâriciyeyi teşdid edecek vesileler ihdâsından geri kalmıyor.

İşte birkaç seneden beri aramızda sürüklenip duran hudut meselesi bu cümledendir. Evvelki zimamdarân-ı umurumuza *"Şu hudut meselesini neden o kadar i'zâm ettiniz, uzattınız?"* diye sorulsa cevap bulamayacaklarına şüphemiz yok. Fakat kalplerinde mürtekiz olup beliğ ve fâsih bir cevap makamında olan bu sükût pek sahîf bir fikirden mütevellid idi. Devlet-i müstebîde-i Osmâniyye İran'da bir devlet-i meşrûtanın te'sisini kat'iyyen arzu etmiyor. Bununla da kalmayarak zayıf ve bî-dermân olan biçâre İran'ı, gavâil-i hâriciyeye ma'rûz bırakmak ve dâhilî bir ihtilâle sebebiyet vererek tıfl-ı nevzâd hürriyeti boğmak esbâbına -zaafı sebebiyle elden geldiği kadar- tevessül ediyordu. İşte *Savuşbulak* ve Urmiye cihetine vukua gelen tecavüzler bu maksad-ı hafîden münbais idi. Zahiren güya zaferler iktitâf ediyor, satvet-i Osmâniyye'yi şa'şaalandırıyordu. Avrupa'nın her tarafından arazi ve memleket kaptırıp durduğumuz bir sırada böyle yeni arazi zabt ve işgali, hudut nizâları bahanesiyle asker sevki ne büyük muvaffakıyet ne parlak diplomatlık (!..) İran'daki meşrûtiyet taraftarlarına olan kin ve buğz-ı hükûmet, Parlamentonun topa tutulmasına dair telgrafnâmenin sansür memuru tarafından adeta bir intikam hissine tab'an gazetelere dercettirilmesiyle de sabittir. İran'daki ihtilâl sebebiyle bu memleketi sansür; harita-i âlemden bile silmiş, İran için gazete sahâifinde amîk ve manidâr bir sükût hüküm-fermâ olmuşken bu haberin hükûmet-i sâbıkamız tarafından büyük bir beşâret gibi telakki olunması ve havâdisin top patlarcasına gazete sütunlarında velvele-endâz olması pek gülünç, pek şâyân-ı tezyif bir acemilikti. Güya ki Genç Türklere *"El-hazer!"* deniliyor, *"Sonra biz de sizi İranlılar gibi topa tutarız."* denilmek isteniliyordu. Adalet-i ilâhiyeye bakınız ki bu tehdid-âmiz cümleyi müteâkib bir iki hafta sonra Manastır'da toplar

hürriyeti ilan etti. Şimdi hürriyetin melcei bizim memleket oldu. İran ise Tebriz müstesnâ olduğu halde yine pençe-i âhenin-i istibdâd altında kıvranıp duruyor. Bu kıvranmanın ne kadar elîm olduğunu ancak bizim gibi zulüm-dîdeler takdir ettiği için İranîlere en ziyade acıyan, bu husûsta en ziyade hal-şinâs olan ancak biz olabiliriz. Bunun için İranîlere bir nefha-i teşvik göndermekten ve kendilerini sebat ve fedakârîye davetten zabt-ı nefs edemeyiz.

6.) 1908.09.03 (1324 AĞUSTOS 19/1326 ŞABAN 5, no: 32)

TAŞRA MEMÛRÎNİ

Ukalâ ve vükelâ-yı millet icraata şiddetle intizâr edilecek böyle dar bir zamanda en büyük gayret ve faaliyetlerini en mühim ve esaslı şeylere hasretmek mecbûriyetindedirler. Bil-cümle ahvâl ve harekât-ı beşeriyede olduğu gibi umûr-ı devlette de *el-akdem fe'l-akdem*[4] kāidesi mer'î olmak lazım geleceğini Hey'et-i Hükûmetimizin nazar-ı dikkatine vaz'a hâcet göremeyiz. Muazzımât-ı umûr meydanda durup duruken cüz'iyât ile uğraşmak; esaslar, asıllar varken fer'iyât içinde bocalamak, hâsılı ciddi, derin hizmetler ifâsı mümkünken hayat-ı kavmiyemize nazaran bir incir çekirdeği bile doldurmayacak derecede sathî ve birçok sû-i tefehhümü dâi işlerle iştigāl etmek, tâbirimiz ma'zûr görülsün, biraz beceriksizliktir. Kabinemiz mazhar-ı emn ve i'timâd olarak makam-ı iktidara geçti. Vükelâmız istedikleri kadar *"Hükûmet içinde hükûmet var; bir taraftan matbuât bir taraftan Cemiyet bizde selâmet-i fikr ve itminân-ı hareket bırakmıyor."* desinler; biz bu sözleri nazar-ı itibâra almayız. Hükûmet her vakit hükûmettir, yani sahib-i hüküm ve kuvvettir. Bir hükûmet ki hükmünü tenfiz, kuvvetini ihsâs, müdâfaasına müekkel olduğu adalet ve kanunu te'min etmez; yedinde kanun gibi sarîh bir rehber bulunduğu halde yine leyte le-alle ile, tereddüt ve vesvese ile iş görür; *"Şunu yaparsak acaba Cemiyet ne der, bu icraatta bulunursak acaba matbuât ne yolda itiraz eder?"* diye müfekkiresini mütemâdiyen perde-i şekk ve tereddüt ile örter, artık o hükûmette metânet ve nüfûz nasıl aranır? Nüfûz ve itibârdan, vekâlet-i milletten mütehassıl vakar ve haşmetten mahrûm kalmış, ayağa düşmüş olan sözü bir türlü yükseltememiş olan bir kabineye tabiidir ki i'timâd ve inkıyâd azalır, âsâyiş ve inzibât muhtel olur ve bu sûretle maksad-ı aslî-i hükûmet -ki te'yid-i âsâyiş ve te'min-i adalettir- mahv ve hebâ olup gider. Kabinemizde bu şâyân-ı esef kesel ve tereddüdü görüyoruz. Hey'et-i devlet şüphe yoktur ki basiretkâr

[4] Öne geçen öndedir. (Erken kalkan yol alır.)

278.) 1911.01.02 (1326 KÂNUN-I EVVEL 20/1329 MUHARREM 1, no: 837)

EVVELKİ GÜNKÜ MÜZÂKERE

Evvelki günkü müzâkereyi takip edenler vehleten ekalliyet fırkasının haklı, ekseriyet fırkasının adeta inatçı bir vaziyet almış olduğuna zâhib olabilirler. Hele bu müzâkerenin şekil ve tarzını o yolda tasvire çalışan ve ekalliyetin delâilini kabarık ve ekseriyetin mevkiini düşük göstermek isteyen gazetelerin kārileri, ekseriyet fırkasının hakikatten hâif ve müctenib olduğuna bile belki hükmedebilirler.

Ekseriyetin son derece hamiyet ve fedakârlık göstererek Meclis-i Mebûsânda tahkik hey'eti intihâb etmek hakkındaki teklifi reddetmesini zîrde izâh edeceğimiz vechile hakikatten korktuğundan değil, vatana fart-ı muhabbetinden, vatanı tiyatro sahnelerine mahsûs birkaç feci ve fakat bit-tabi muhayyel söze kurban etmek istemeyişinden ileri gelmiştir. Efkâr-ı umûmiyenin tağlitini ve her ne olursa olun hükûmet-i hâzıranın ıskatını arzu edenlerin bu mugālatasına meydan vermemek için biz de tenvir-i efkâr maksadıyla birkaç söz söylemek isteriz:

Ekalliyet hatiplerinin en ziyade muknî ve müskit görünen delilleri şuydu:

"İşte biz bir iddia, bir ithâm-ı sarîhada bulunuyoruz. Hatta elimizde deliller, maddî deliller bile var. İşte değnek, işte kanlı sopa, işte kamçı, işte sökülmüş tırnak, işte tabib raporu. Eğer netice-i tahkikātta iftira ettiğimiz tebeyyün ediverirse bizim yüzümüze tükürünüz."

Bu meydan okuyuşa karşı akan sular durur. Hele birçok basit fikirlilerin hiç tereddüdü kalmaz. Fakat mesele maatteessüf o derece basit değildi.

Tahkikāta karar vermek neticesinde memleketin emr ü âsâyişinde bir ihtilâl vukua gelir, vatan harab olursa o vakit acaba meydan okuyanlara müfterisiniz demek, lanet okumak kâfi gelecek midir? Vatan harab, âsâyiş ve intizâm müşevveş olduktan sonra hatta bu müsebbibleri en şedid cezalara çarptırmak elden kaçmış olan şeyin iadesine kâfi gelecek miydi? Vatanın istiklâl ve âsâyişini te'min eyleyebilecek miydi? O vakit bu hitâbet hevesini her türlü hiss-i mukaddesin fevkinde tutmak isteyenler geçen sene 31 Mart'tan sonra Boşo Efendi'nin Hüseyin Hilmi Paşa için dediği gibi haydi Divan-ı Âliye, demeyecekler miydi? Fakat acaba tahkikāt hey'etini kabûl eden mesûl Hey'et-i Vükelânın basîretsizliğinden dolayı Divan-ı Âliye gitmesiyle de vatan halas olabilecek, tehlike ber-taraf olunabilecek miydi?

Fakat şimdi mütebessim ve müstehzî bazı kimseler bana hitâben: *"Mübâlağa ediyorsunuz. Bu tehlike yalnız sizin hayalâtınızdadır. Bu tahkikāt hey'eti bilakis* âsâyişe, *adalete hizmet edecekti."* diye itiraz edecekler. Bunların da ne kadar haksız olduğunu ispata çalışacağım.

Muhâcimlerin bütün şiddeti menhûs bir takım ellere, bir şekāvet çetesine idi. Fakat bu menhûs eller, bu şekāvet çetesi döne dolaşa Harbiye Nezâretinde hey'et-i askeriyede kalıyordu. Tahkik hey'etlerini kasdediyoruz, dediler; Divan-ı Harblere taarruzumuz yok, diye bir çevirme hareketi irâe etmek istediler. Fakat ne kadar

dolambaçlı tarîklerden giderlerse gitsinler bütün bu tenkidât ve hakārâta, bütün şütûm ve tezyifâta hedef-i hakiki Harbiye Nezâreti, hey'et-i askeriye, idare-i örfiye idi. Mugālata yapmaya lüzum yok. Harbiye Nezâretinde bu kadar işkenceler olmuş, feryad u figan o derece ayyûka çıkmış ki ekalliyet fırkası efrâdı; bunları edillesiyle, berâhiniyle beraber duymuşlar. Hal böyleyken nasıl olur da tahkikāttan sonra muhâkemât kısmına girişen Divan-ı Harbler bu kadar fezâhatlerden haberdâr olmasın? Bütün âlemin kulakları bu feryad ve figanlara açılmış da yalnız Divan-ı Harbin, Harbiye Nezâretinin, hey'et-i askeriyenin mi kulakları tıkıla kalmış? Buna ihtimâl vermek mümkün mü? Haydi ihtimâl verelim. Bunca işkence gören eşhâs, bu Divan-ı Harblerin huzurlarına çıktıkları zaman neden bir defa olsun şikâyet etmediler? Divan-ı Harblerin namus ve âdaletleri hakkında ekalliyet sarîhan hiçbir itirazda bulunmuyordu. Fakat hakikatte en dehşetli hücumları izâh edeceğimiz vechile Divan-ı Harblere ve bütün orduya aitti.

Zira Divan-ı Harblere bu şikâyetler vâki olmamış ise şikâyette bulunmak isteyenlerin Divan-ı Harblerin hiss-i adaletinden şüpheli oldukları anlaşılıyor. Şikâyet etmişler de Divan-ı Harb nazar-ı dikkate almamış ise o halde en dehşetli mezâlime Divan-ı Harb alet olmuş oluyor. İşte görülüyor ya! Her ne sûretle evirsek çevirsek herhâlde Divan-ı Harblerin ve ordunun -adeta göz önünde cereyan ettiği iddia olunan- bu işkence fezâhatlerine iştirâk etmiş olduğu muhâlifînin ifâdâtından anlaşılıyor. Demek oluyor ki hakikatte şüphe tahtında bulunan ordu, bize (10 Temmuz)u te'min eden, bizi (31 Mart) felaketinden kurtaran, bizi 31 Mart'tan beri idare-i örfiyesiyle nimet-i Meşrûtiyet'in ezvâkını tedricen tattıran şerefli ordu idi. Ordudan şüphe etmek yasak mı? Hayır, yasak değil. Fakat bazı sû-i zanlar vardır ki ismdir. Kaybolmuş bir şeyi namuslu, haysiyetli olmakla ma'rûf bir adama sorup da *"Acaba cebinize atmadınız mı?"* diye şüphe etmek, sormak bir hakarettir. Evvelki gün ekalliyet fırkası hakaretin birinci kademesini attı. Fakat bu adama bu suali sormakla beraber: *"Mutlaka senin ceplerini de araştıracağım."* diye ısrar ederseniz o vakit o muhterem zâtın namusunu büsbütün pâ-mâl etmiş olursunuz: Ekalliyet fırkası hakaretin birinci kademesini attıktan sonra ikinci kademesini attırmak için ekseriyet fırkasını arkasından sürüklemeye çalıştı ve bunun için hatır ve hayale gelmez tertipler icrâ etti. Bereket versin ekseriyet bu tuzağa düşmedi. Zira dünyanın hiçbir yerinde görülmez ki bir hey'et-i mebûsân milletin muhâfaza-i namus ve şerefi, vatanın nigehbânı olan ordusunu böyle bir töhmet ve leke altında bulundursun! Dreyfus Meselesi'nde bütün Fransızlar *"Yaşasın ordu!"* diye bağırıyorlardı. Fransızlar bir bağırırlarsa biz bin bağırmaya borçluyuz. Zira bizde ordu diğer memâlikin kâffesinden ziyade mühim bir rol oynuyor. Bidâyet-i Meşrûtiyet'ten beri emr-i ıslâhâttan ibrâz ettiği muvaffakıyâttan sonra kendisinden bu derece muvaffakıyet, metânet, inzibât beklendiği bir sırada Millet Meclisinin böyle bir isnâd-ı azîmi altında kalması kuvve-i maneviyesini kıracak, bilhassa hârice karşı metânet ve rasânetini esastan lerzedâr edecekti.

Bir de muhâlifler idare-i örfiyeden ne bekliyorlar? İdare-i örfiyenin istisnai

bir hal ve vaziyet olduğunu bilmiyorlar mı? Elbette idare-i örfiye alelâde mahâkim-i adliyenin muhâfaza-i hukuk emrinde te'min eylediği imtiyâzâtı veremez. İdare-i örfiye olan yerde hükûmet-i askeriye, hükûmet-i mülkiyenin tamamen makamına geçer. Bu da Kanun-ı Esâsî muktezâsıdır. Kezâlik hükûmet-i askeriye Kanun-ı Esâsîce muayyen olan te'minâttan istediğini cihet-i mülkiyeye terk eder. Mütebâkisi onun yed-i takdirindedir ve illâ idare-i örfiyenin sebeb-i vaz'ı kalmaz. Eğer bütün hukuk-ı müdâfaa te'min edilmek icab etseydi, eğer Divan-ı Harblere mahâkim-i âdiyeden pek çok ziyade bir kuvve-i takdiriye verilmemiş olsaydı idare-i örfiyeye bilmem ne lüzum kalırdı?! Eğer maznûnlar için bütün te'minât-ı hürriyet matlûb ise o vakit idare-i örfiyeyi büsbütün kaldırmak lazım gelir. En mütemeddin memleketler bile idare-i örfiyenin lüzumunu hissetmişler. Henüz Meşrûtiyet'e adım atmış olan biz bu lüzumu (31) Mart'tan sonra büsbütün acı bir sûrette hissettik. Onun için idare-i örfiye esasını Kanun-ı Esâsî'mizden kaldırmak zamanı henüz gelmedi. Henüz muhîtimiz bu derece-i tekemmüle vâsıl olmadı. Mâdemki idare-i örfiyenin esasını kaldırmak mümkün olmadığı gibi İstanbul'daki hâl-i hazırını refetmek 31 Mart Hadisesi'nden beri hâlâ vücûbunu muhâfaza etmektedir. O halde bu idare-i örfiyeyi bir idare-i örfiye olmak üzere tanıyalım. Başka memleketlerde idare-i örfiyeyi *"tatil-i hukuk-ı esâsiye"* diye yâd edecek kadar ileri gidiyorlar. İstanbul'daki idare-i örfiye ise halkı tedricen hürriyete tahammül edebilecek bir hale vaz' için bir mürşid ve muallim vaifesini ifâ ediyor. Binâenaleyh bu vazifesinde mesûliyeti ona bırakalım. 31 Mart'tan sonra dahi bu kadar âsâr-ı ulüvv-i cenâb ve adalet gösteren bu idareden şüphe etmek, onu işkence lekeleriyle ithâm etmek bu idarenin deruhde eylediği vazifeyi baltalamaktır. Zaten muhâlifînden bazılarının bilerek bazılarının bilmeyerek alet oldukları şey de bu maksattan ibarettir.

Diğer bir mülâhaza: İdare-i askeriyeyi, orduyu hilâfgirânın dediği gibi serâpâ mülevves farz etsek Divan-ı Harbleri her türlü işkence şikâyetine kulaklarını tıkamış addetsek bile işkence gören biçâreler neden adliyeye, mahâkime mürâcaât etmediler? Adliye şikâyetlerini dinlemeseydi o vakit Meclis-i Mebûsâna mürâcaât hakları olacaktı. Niçin bunu yapmadılar? Neden Sadrazam'a hiçbir şey söylemediler. Merci-i şikâyet yalnız ve yalnız Lütfi Fikri Bey ile Gümülcineli İsmail Bey midir? Hatta farazâ bana, arkadaşlarıma neden kimse gelip şikâyet etmedi? Yoksa bizim de namusumuza o kadar emniyetleri yok mu? Hilâfgirândan biri *"Bu zavallılar budala mıdır ki gidip Osmanlılara mürâcaât etsinler ve farazâ bir tabib raporu almak için bir Osmanlı tabibine gitsinler?"* demişti. Bu sözlerin bütün Osmanlılar ve bütün hey'et-i etibbâya karşı ne acı bir isnâd olduğunu söylemeye lüzum yok. Eğer cemiyet-i Osmâniyye bu derece cinayet ve denâet ile âlûde bir hale gelmiş ise artık vatanın selâmetinden el yıkamak icab eder. Vatanımıza ne büyük iftira!..

El-hâsıl evvelki gün söz sırası gelseydi muhâliflere bâlâdaki sözleri söyleyecektim. Kürsi-i hitâbette söylemeye vakit bulamadığım sözleri kürsi-i matbuâtta söylüyorum. Cenâb-ı Hak bu vatana muin olsun!..

279.) 1911.01.06 (1326 KÂNUN-I EVVEL 24/1329 MUHARREM 5, no: 841)

İRAN VE İNGİLTERE

Son haberlere göre İran ile İngiltere'nin arası biraz düzgün gibi görünüyor. Vâkıa meşhûr ultimatomun İran ricâl-i siyasiyesine verdiği sersemlik henüz zâil olmamış, hatta bu ultimatomun şiddet-i tazyikiyesi netâici olarak İran Hâriciye Nâzırı bile istifa etmiş ise de İngiltere ya efkâr-ı umûmiyeyi henüz derece-i kâfiyede müsâit bulmadığından veyâhut da dâhilen kendisini pek ziyade sarsacağını hissettiği lordlar mücadelesi esnasında bütün dikkat ve kuvvetini mütemerkiz kılmak arzusundan dolayı üç ay evvelki tavr-ı tehdidkârânesini biraz, pek az ta'dil etmiş, bu da -eğer hal bu minvâl üzere devam ederse- az bir müddet için İran ricâlinin genişce değil, hafif, pek hafif bir nefes almalarına bâis olmuştur.

İran Hükûmetinin en evvel düşüneceği nokta ultimatoma cevap vermekti. Bu cevabı ahiren Hükûmet, İngiltere'ye tebliğ eyledi. İngiltere en ziyade Cenûbî İran'daki hal-i teşevvüşten, yollardaki fıkdân-ı âsâyişten, bu fıkdân-ı âsâyiş sebebiyle İngiltere ticaretinin dûçâr olduğu zararlardan bahsediyor ve binâenaleyh umûr-ı inzibâtiyeyi kendi deruhde edeceğini söylüyordu. Bununla beraber İngiltere bir aralık ziyadece galeyân-ı isti'câl tavrı göstermiş ve ultimatom müddeti münkazî olmadan *Buşir'e* asker çıkarmak, yani ultimatomdaki tehditleri fiilen îkā' etmek gibi müdâhalât icrâ eylemişti. Hatta bu müdâhalât esnasında ahâli ile müsâdemeler vâki olmuş ve birkaç İngiliz askerinin hayatı nâ-bud ve kanı heder edilmiştir. İngiltere Hükûmeti İngiliz askerinin kanına pek büyük bir paha takdir etmeye alışık bulunduğundan bu kıymeti arazi veya menâfie ne sûretle ve ne miktarda kalb edeceği şimdiden kestirilemezse de herhâlde birkaç günden beri görülen telgrafların tarz-ı tahrir ve ifadesi, İranîler tarafından ibrâz edilecek delâile kanmak arzusunun husûle geldiğini zannettiriyor.

İran Hükûmeti cevabında ittihâz ettiği tedâbiri birer birer ta'dâd ediyor:

Mesela Şiraz'a muktedir ve inzibât-perver bir vali i'zâm edilmiş. Diğer taraftan yol üzerinde âsâyiş iade olunmuş olduğunu beyânla kanaat etmiyor. Ne İngiltere ne de sâir akvâm tebaası emvâl-i ticâriyesinin eyyâm-ı ahirede nehb ü gāret edilmediğini iddia ediyor ve bu sûretle İngiltere'nin turûk-ı umûmiyede fıkdân-ı âsâyişten bahsetmesini dolaşıklı bir cevap ile reddetmiş oluyor.

İran Hükûmeti bir hey'et-i askeriye göndermekte olduğunu haber veriyor. Vâkıa bu asker kuvvetli miktarda değil. Yedi sekiz yüz kişiden ibaret. Ancak İran'da henüz hiçbir teşkilât-ı askeriye yapılmamış olmasına nazaran yedi sekiz yüz kişilik muntazam bir askeri techiz ve en uzak memâlike kadar sevk ve i'zâm pek büyük fedakârlık addolunmak icab ediyor. İran'ın ahvâl-i müzebzebe-i dâhiliyesini herkesten ziyade takip ve takdir eden İngiltere zimâmdârân-ı umuru, Hükûmet-i merkeziye tarafından ibrâz edilen bu faaliyet-i vatanperverânenin ne tâkat ber-endâzâne bir gayret olacağını elbette anlamışlardır. Vâkıa daha bu asker

müşevveş denilen Şiraz vilâyetine henüz vâsıl olmadı. Bu da zarûridir. Zira Şiraz, Tahran'dan pek uzaktır. Bu mâni-i coğrafî bir mâni-i mücbir olduğundan İran hakkında esbâb-ı muhaffiden addedilmek zarûridir.

İran Hükûmeti yalnız yaptığı şeylerden bahsetmiyor. Alelacele yapmak niyetinde bulunduğu işleri de -İngilizlerin kalbine emniyet vermek için- zikrediyor. Mesela jandarma teşkilâtı... Ordusunu teşkil etmeyen bir memlekette jandarma teşkilâtına teşebbüs bit-tabi fevkalâde bir hüsn-i niyetin vücuduna delâlet eder. Ancak Avrupa'ya bir kat daha kanaat ve emniyet vermek için İran Hükûmetinin düşündüğü tedbir semeredâr olmayacak gibi görünüyor. Zira İtalyanların jandarma tensikātında bir şöhretleri var. Bu bâbdaki (reklam)ın te'sisi emrinde Hükûmet-i Osmâniyyenin de oldukça te'siri olmuştur. Birçok şeylerde Hükûmet-i Osmâniyyeyi meşk edinmek isteyen İran, bu meselede de bize pey-rev olarak İtalya ile jandarma zâbitânı celbi için müzâkerâta girişti; fakat maatteessüf muvaffak olamadı. Zira İtalya Hükûmeti, İran'ı o derece İngiltere ve Rusya'nın nüfûzu arasında münkasım addediyor ki zâbitân göndermeyi bile bu iki devletin menâfi ve haysiyetine münâfi görüyor ve binâenaleyh dostluğa yakışmayacak nâ-dürüst bir hareketten ictinâb ediyor. İşte bu da el-yevm İngiltere ve Rusya siyasetinin Avrupa'da umûmen ne sûretle telakki edilmekte olduğuna bir nişânedir.

İran Hükûmeti tarafından ittihâz edildiği İngiltere'ye cevâben tebliğ olunan bütün bu tedâbirin mâ-yütevekkaf-aleyhi olan bir şey vardır ki o da paradır. Asker tanzim etmek, jandarma tensik eylemek.. Bunlar hep iyi şeyler. Fakat ne ile? Elbette, para ile. İran Hükûmetinin gayet muhikk ve ma'kul bir teklifi var:

Bize biraz para ikrâz edin. O para ile iş görmezsek o vakit müdâhale edin, tazyik eyleyin.

Fakat buna mukābil gerek Rusya gerek İngiltere: Peki verelim, fakat sizin mevcûdiyetinizi satın almak şartıyla, diyor; yani muhâli teklif eyliyor. Bunun üzerine İran diğer taraflara başvuruyor. Her taraftan bu iki devletin hatırına riâyeten kapıları kapalı buluyor. Sonra yine dönüp dolaşıp İngiltere'ye ilticâ ediyor. İngiltere'nin şimdi biraz gönlü yumuşamış, para ikrâz edecek. Mebâliğ-i müstakrazadan duyûn-ı sâbıka kâmilen tenzil olunduktan sonra on milyon mark kadar bir meblağ kalacak. İş hayli ilerlemiş olduğu bir sırada İran Parlamentosunun mâliye komisyonu bu mebâliğin sûret-i sarfı hakkında ecnebi kontrolünü kabûl etmiyor, istikrâz bu yüzden müşkül mevkie uğruyor. Vâkıa Parlamentodaki İran mebûslarının ecnebi kontrolünden tevahhuş etmeye hakları var. Fakat bu istikrâz bahsi İran'ın bir mesele-i hayatiyesi oldu. Büsbütün red memleketi anarşiye ve nihayet müdâhale-i ecnebiyeye ma'rûz kılar, belki de korkulan şey başa gelir, yani vatan parçalanır. İstikrâzı kontrol tahtında kabûl halinde ise vâkıa haysiyet-i milliyeye girân bir vaziyet hâsıl olur. Fakat hiç olmazsa selâmet-i vataniyenin bir kısmı te'min edilir. Bu kontrol deynin tesviyesi zamanına kadar ancak devam edebileceği için bilâhare muktesidâne, âkılâne bir idare ile bu mahzûrun def'i

mümkündür. Şerreynin ehvenini ittihâz etmek yalnız muktezâ-yı tedbir değil aynı zamanda muktezâ-yı hamiyettir. Binâenaleyh yanlış nâtıka-perdâzlıklarla hamiyete başka türlü manalar vererek kıvâmına gelmiş bir işi bozmamak ve tehlikenin acil kısmını ref' ile âti için mütenebbih olmak İran Parlamentosunca daha ziyade ittibâ' olunması lazım gelen bir düstûr olmalıdır.

280.) 1911.01.07 (1326 KÂNUN-I EVVEL 25/1329 MUHARREM 6, no: 842)

BULGARİSTAN KOMŞUMUZ

Bugünlerde Bulgaristan'da zuhûr eden iki vak'a-i mühimme bütün Osmanlıların kemâl-i ehemmiyetle nazar-ı dikkatini celbe sezâdır. Bunlardan birincisi ki Osmanlı Sefârethânesine müteallik evrakın bir yed-i alâkadâr tarafından sirkat edilmesine mütedâirdir. Emniyet muhâberâtımız, komşumuza olan i'timâdımız nokta-i nazarından gözümüzü dört açmalıdır. Artık Bulgaristan'da bulunan memurlarımız ne ceplerindeki ne odalarındaki evraktan emin olamayacak derecede dûçâr-ı tarassud ve takip olduklarını bilerek hareket etmek mecbûriyetindedirler. Dost ve komşu devletin sefâret memurları, sefâret evrak ve kuyûdu hakkında bu derece harîsâne, mütefahhısâne, emniyet-şikenâne nazarlar in'itâf eden bir memlekette muhabbet ve emniyet-i mütekābile esası üzerine ne dereceye kadar te'sis-i münâsebât mümkün olabileceğinin takdirini erbâb-ı insâfa havâle ederiz.

Ama denilecektir ki siz gözünüzü açmaz, evrakınızı çaldırmamak için basîret göstermezseniz kabahat çalanda mı olur çaldıranda mı? Eğer bu hakikati kabûl etmek lazım gelse kanun-ı cezada hırsızlar için tayin olunan bütün cezaları hırsızlıktan mutazarrır olanların döşüne tahmil etmek icab ediyor. Vâkıa hırsızı çok bir muhîtte kapıları, pencereleri açık bırakıp yatmak elîm ve bâis-i nedâmet uyanmalarla nihayetlenir. Fakat bu gafleti gösteren medhûş-ı bî-hûşun cinayeti kendisine münhasırdır. Malı çalınmakla cezasını zaten çekmiştir. Emvâl kendisinin değil de başkasının bir emaneti ise emaneti hüsn-i muhâfaza edemediğinden dolayı sahib-i emanet bazı teşebbüsâtta bulunmak salâhiyetini hâizdir. Fakat asıl sârik, asıl fâil hiçbir zaman affolunamaz.

Sofya'daki evrak-ı siyasiyemizi çalanlar kimdir? Komşu bir devletin evrak-ı muhâberesini çalmaktan müstefid olacaklar elbette Galata'nın meşhûr kasa sârikleri veya Londra'nın daha büyük şöhreti hâiz olan sokak yankesicileri olamaz. Osmanlı Devleti'nin şifresini, evrak-ı siyasiyesini elde etmekten kim istifade bekliyor? Bu evrakı tetkik edip meslek-i siyasi veya askerîsini tebdil etmek isteyen taraf her kimse sirkati irtikâb eden de tabii odur. Bu hiçbir delile muhtaç olmayan bedâhetlerdendir. Binâenaleyh bu vak'a üzerine komşularımız hakkında beslediğimiz emniyetin artık mütezelzil olduğunu beyâna lüzum görmeyiz. Bulgaris-

tan'ın bizimle iki sene mukaddemki münâsebâtı cengâverâne ve mütecâvizâne idi. Meydan okumalar, blöfler birbirini takip ediyordu. Vaktâ ki bunların hiçbiri pây-ı mukâvemet ve sebâtımızı mütezelzil kılmayacağı, sulh ve müsâlemete olan meyl-i azîmimizi ihlâl eyleyemeyeceği tebeyyün etti, münâsebât yavaş yavaş dostâne bir mecrâya girmeye başladı. Hele geçen sene Bulgaristan Kralı'nın Dersaadet'e azîmetinden birkaç ay sonra iki komşu hükûmet arasında ebvâb-ı zıddiyet ve muhâlefet tedricen kapanıyor zannedildi. Hepimiz de bunu bir devre-i cedîdenin bir mukaddime-i saadeti addeylemiştik. Fakat bunlar hep ca'lî, muvâzaalı mütârekelerdi. Fil-hakika hiç münâsebeti olmadığı halde geçen yaz Bulgar gazeteleri Makedonya ahvâliyle fuzûli olarak iştigâle başladılar. Cevaplar verildi. O vakit münâsebât, dostâne olan mâhiyetini her ne kadar kaybetmiş idiyse de *"dürüstâne mâhiyetini"* olsun muhâfaza eyleyebilmişti. Hiç olmazsa komşumuza "centilmen" muâmelesi etmek istiyorduk. Fakat evrakın sirkati meselesi Bulgar Hükûmetini "centilmen" addetmekte hata ettiğimizi ispat ediyor ve bu bizim için hakiki bir ders-i intibâh oluyor. Zira bundan sonra evrak-ı siyasiyemizi çalanlarla münâsebâtımızda *"Beraat-ı zimmet asıl değildir."* kâide-i cedîdesini tatbik etmek mecbûriyetinde kalacağız.

Ama denilecek ki bu şifre elde edilmesi, evrak çalınması her memlekette görülür şeylerdir. Vâkıa öyle... Fakat her memlekette hırsızlığı hiç olmazsa "nazikâne" yaparlar, o derece nazikâne yaparlar ki sahibi bile hissetmez. Böyle velveleli hırsızlıklar ise tarihin emsâlini nâdiren kaydettiği yeni vukuâttandır. Bazen böyle şeyler için harb de ihtiyâr olunabilir. Çünkü farazâ bugün Bulgaristan Hükûmetinin fâilleri meydana ihrâc ve te'dib edeceği hakkında vâki olabilecek taahhüdâtına artık ne derece emniyet edilebilir? Tahkikâtın emniyetle cereyanı için ya Devlet-i Osmâniyye'nin ya hiç olmazsa bî-taraf bir devletin tahkik işini deruhde etmesi icab eder. Fakat Devlet-i Osmâniyye harb arzusunda bulunmadığını ve yalnız kendisine her sûretle çatmak isteyen ne kadar bed-hâh bir muhît içinde bulunduğunu âlem-i medeniyetin bî-taraf, mütefekkir ve munsif tabakâtına göstermek ister.

Tetkik ve takip etmemiz icab eden ikinci nokta ise nüzzâr-ı sâbıkanın bir hey'et-i ithâmiyeye havâlesi için bir müddetten beri Sobranyada cereyan eden, aynı zamanda hem mühim hem feci müzâkerâttır. Müzâkerâtın fecâati, taht-ı ithâma alınan nüzzâr-ı sâbıkadan (*Payakof*)un Meclise gireceği sırada te'sir-i hicâb ile füc'eten terk-i hayat etmesi olmuştur. Asıl mevzûun ehemmiyet-i siyasiyesine gelince zâhirde tetkik ve tahkik olunan husûsât tarihe râci' gibi görünüyorsa da bu tarihin bizim için yeni bir tarih olmasına ve bu pek yeni tarihten en ziyade mütenebbih olması iktizâ eden tarafın Osmanlı Devleti olması lazım gelmesine binâen muhâkeme-i ahireyi yalnız bir vesika-i tarihiye değil, zaman-ı hâzıra şiddet-i irtibâtı olan bir mesele-i siyasiye sûretinde telakki etmek zarûridir.

Şimdiki Kabine ve ona tab'an Sobranya Meclisi 1902'den sonra re's-i kâra geçmiş olan İstanbulovist Kabinelerini Kanun-ı Esâsî'ye muhâlif harekâtta bulun-

duklarından ve lüzumsuz askerî sipârişlerde bulunmakla beraber sû-i isti'mâlât irtikâb eylediklerinden dolayı ithâm eyliyor. İthâmâtın bir kısmı da 1903'teki meşhûr Makedonya ihtilâlâtı için tahrikâtta bulunmak ve bu ihtilâlden bil-istifade efkâr-ı umûmiye üzerinde icrâ-yı te'sir ile askerî sipârişlerde sû-i isti'mâl etmek olmuştur. Bu nüzzârların hemen kâffesi (Petrof, Savof, Şişmanof, Gennadiyef vesâire...) İstanbulof Fırkasının bekāyâsı idiler.

General Petrof'un ve ona ittibâ' edenlerin müdâfâatı miyânında en mühim ciheti işgal eden nokta şudur. General diyor ki:

"Bulgaristan Hükûmeti 1903'te Türkiye'nin Bulgaristan'a karşı bilâ-ilan harb etmek arzusunda bulunduğundan haberdâr oldu. Binâenaleyh memleketin bilâ-ifâte-i vakt te'min-i müdâfaası iktizâ etti..."

Taht-ı ithâma alınan Harbiye Nâzır-ı esbakı General Savof da diyor ki:

"1903'te Türkiye, Bulgaristan hudûdunda iki yüz tabur asker tahşid eylemişti. Maksadı bağtaten Bulgaristan'a hücum idi. Diğer taraftan Bulgaristan Hükûmeti o sırada Makedonya'da icrâ-yı müdâhale talebinde bulunan efkâr-ı umûmiyenin tazyikine tahammül etmekte müşkilât çekiyordu. Bulgar ordusu ise her şeyden mahrûmdu. Binâenaleyh Hükûmet tedâbir-i fevkalâde-i askeriyeyi ittihâza mecbûrdu..."

Gennadiyef dahi aynı meâlde idare-i kelâm etmiş ve 1903'ten evvel re's-i kârda bulunan Danef Kabinesini ihtiyâtsızlığından, vatanı müdâfaasız bırakmış olduğundan dolayı şiddetle ithâm eylemiştir.

Türkiye hakkındaki bu isnâdât-ı cenkcûyâneyi biz reddetmeden evvel bir Bulgar nâzırı, bir Bulgar Başvekil-i sâbıkı Mösyö Danef son derece mantıkî sûrette reddediyor ve hülâsası zîrde münderic müddeayâtta bulunuyor:

"... Türkiye'nin hücum hazırlığı şöyle dursun bilakis Rusya ve Fransa hükûmetleri Bulgar Kabinesinin meslek-i cenkcûyânesini tevkif için müşterek bir nota verdiler. (Lamsdorf ve Delcasse'nin Hâriciye nâzırlıkları zamanında) Makedonya ihtilâlâtına ve efkâr-ı umûmiyenin bu ihtilâl sebebiyle tazyikāt icrâ etmesine gelince; bu ihtilâlin de müşevvikleri ve efkâr-ı umûmiyenin mürettibleri sizsiniz."

Diğer bazı hutabâ da ellerinde delil olduğu halde aynı müddeayı te'yid etmişler. Hatta şimdiki reis-i nüzzâr dahi Rusya ve Fransa'yı müdâfaaya lüzum görerek dolayısıyla nüzzâr-ı sâbıka hakkındaki ithâmâtı te'yid etmiştir. Nihayet Sobranya Meclisi de ithâmât-ı vâkıayı kanaat-bahş addederek İstanbulof Fırkası nâzırlarını on iki kişiden mürekkeb bir hey'et-i ithâmiye huzuruna göndermeye karar vermiştir.

Demek oluyor ki Bulgaristan Hükûmetinin bir zamanlar Makedonya'da ihtilâlât tertib, komitecileri bombalarla techiz ve teslih ettiği, Türkiye'yi cengâver göstererek teslihât-ı dâhiliyeye kıyâm ve tehdidât icrâ eylediği ve bunları da âli bir maksad-ı vatanperverâne için değil; top, tüfek ve mühimmât sipârişinde birkaç kemik koparmak için yaptığı bugün umûm Bulgaristanca da mertebe-i sübûta vâsıl olmuştur. Hükûmet, Parlamento, herkes ithâm husûsunda müttehiddir. Delilin en kavîsi, en kestirmesi hasmın dahi taht-ı tasdikinde olandır.

Şimdiki komitecilik o vakitki komiteciliğin mâ-ba'd ve neticesi olduğuna nazaran Makedonya'daki iğtişâşın sebeb-i hakikisi Türk mezâlimi mi yoksa menfâat-i zâtiye ve hasise takip eden Bulgar ricâl-i hükûmeti mi olduğunu bundan sonra da artık Avrupa tasdik etmez ve hâlâ fenalığın menbaını Bulgaristan'da değil, Türkiye'de aramaya kalkışırsa o vakit her türlü hiss-i adalet ve insâfı terk etmiş olduğuna hükmedeceğiz.

Türkiye'nin 1903'te bilâ-ilan harb-ı hücum etmek niyetinde olmadığını herkes bilir, o derece bilir ki hükûmet-i sâbıkanın o vakit harbin önünü almak için tavassutta bulunmuş olduğu bile hatırlardadır. İdare-i sâbıkanın affolunmaz bir kusuru varsa o da General Savof'un taht-ı itirafında olduğu vechile Bulgaristan'ın noksanî-i tedârikâtını görmemesi ve şekâveti menbaında kurutmaması olmuştur. Fakat 1885'te Rumeli-i Şarkî'yi bilâ-sebeb ilhâka razı olan bir idarenin 1903'te mahzâ bir komitecilik, bir bombacılık için devletin namusunu ikmâl edeceğini beklemek abestir. Devr-i sâbıkın meskenet-i ma'lûmesine nazaran bağteten hudutları geçmek tasavvurâtında bulunduğunu iddia etmek kahkahalarla gülmeyi mûcibdir. Hudûda iki yüz tabur tahşidi ise asla ve asla vâki olmamıştır. Hâriciyedeki evrak ve kuyûd araştırılsa Mösyö Danef'in nüzzâr-ı sâbıkaya vâki olan isnâdâtını ispat edecek pek çok vesâik ve delâil neşri mümkündür. Devlet-i Osmâniyye bunu neşretmekle dostluğa münâfi bir harekette bulunmadıktan mâadâ Sobranya ortasında bazı kimselerin mahzâ ayıb-ı zâtiyelerini setr için aleyhine vâki olan isnâdâtını red ve binâenaleyh hakk-ı müdâfaasını isti'mâl etmiş olur.

Şâyân-ı dikkat ve ibret bir şey varsa o da bu feci komedyanın şimdi de başka aktörlerle devam etmesidir. Beş altı sene sonra ihtimâl ki diğer bir fırka bugün re's-i kârda bulunan nüzzârı aynı hakikatlerin bâr-ı dehşeti altında ezecek ve yine onlara: *"Siz efkâr-ı umûmiyeyi aldatmak için Türkiye'yi umacı gibi gösterdiniz, teslihât* için para sarf ettirdiniz. *Hâlbuki Makedonya gāilesini ihdâs eden de sizdiniz."* diyecektir.

Fakat bari efkâr-ı umûmiye muvâcehesinde olsun bu komedyanın kurbanı olmayalım. Avrupa kabinelerini bu entrikalardan haberdâr edelim, Avrupa efkâr-ı umûmiyesini tenvir eyleyelim ve ayıbını kapatmak için dâima komşusuna leke sürmek isteyen bir hükûmetin iz'âcât-ı mütemâdiyesine ne acı bir sûrette ma'rûz olduğumuzu gösterelim.

281.) 1911.01.08 (1326 KÂNUN-I EVVEL 26/1329 MUHARREM 7, no: 843)

ŞİMENDİFER VE POLİTİKA

Geçen ay Rusya Çarı ile Almanya İmparatoru arasında Potsdam'da vukua gelen mülâkatın in'ikâsâtı bugünlerde gözlere zararı dokunacak derecede iştidâd etti. Siyaset-i hâriciyeyi vaktiyle takip etmiş olanlarca da ma'lûm olduğu vechile

bu mülâkat neticesinde Rusya ile Almanya arasında bir i'tilâf akdolunmuş ve Almanya Başvekili Mösyö Bethmann Hollweg -evvelce Rusya Hâriciye Nâzırı'nın nazar-ı kıraat ve tasvibinden geçen- bir nutkunda bu i'tilâfnâmenin vücudunu Reichstagda ilan eylemişti. Bu i'tilâfnâme bidâyeten Fransa matbuâtını kuşkulandırmamışsa da bilâhare i'tilâfnâmenin İttifâk-ı Müsennâ'dan her türlü mâhiyet-i tecavüzkârâneyi tecrid ettiği hissedilince bir taraftan Fransa diğer taraftan İngiltere matbuâtı, âsâr-ı hiddet izhar etmeye başlamışlardır. Fransızlar ittifâkı tecavüzî ve tedâfüi manada telakki eyledikleri halde Potsdam Mülâkatı'ndan sonra bu ittifâk mana-yı tecavüzîsini kaybediyor gibi görününce Fransa'nın mesela Fas için beslediği pek çok âmâl, zîr ü zeber olmuş ve binâenaleyh Fransa sahâif-i matbuâtında serzeniş ve teessür alâimi kendini göstermeye başlamıştır.

Diğer taraftan İngiltere dahi henüz üç sene mukaddem Rusya ile İran hakkında bir i'tilâf akdettiği ve bu i'tilâfın semerât-ı fiiliyesi daha yeni iktitâf edilmeye başlandığı bir sırada öteden beri bu paylaşma ameliyâtına burnunu sokacağından tevahhuş edilen Almanya ile husûsi ve İngiltere'nin ma'lûmâtı hâricinde bir i'tilâf akdedilmesi haberi, *Times*'i ve rüfekāsını Rusya ve bilhassa İngiltere aleyhinde şiddetle igzâb eylemiştir.

Bu şiddetli cereyanları ta'dil ve tahfif maksadıyla bir diplomatlık satmak isteyen *Novoye Vremya* gazetesi, i'tilâf her ne kadar vâki olmuş ise de bunun Avrupa'ya şümûlü yoktur ve ittifâkların mâhiyet-i mevcûdesi kemâ-kân mahfûzdur, Almanya ile Rusya arasında uyuşulan noktalar Asya'ya müteallik tir, meâlinde bir fıkra neşrederek Fransa ve İngiltere'yi tatmin etmek istemiş; fakat bu defa Alman gazetelerini büyük bir tehevvüre ilkā' eylemiştir. Bu sırada bazı Fransız gazeteleri ve ez-cümle *Le Temps*'ın Berlin muhabiri; Almanya Başvekili Mösyö Bethmann Hollweg'in Rusya Hâriciye Nâzırı Mösyö Sasonof'u adeta iğfal ederek, adeta çürük tahtaya bastırarak sûret-i te'lifiyeye vaz-ı imza ettirmiş olduğunu iddia edince Alman matbuâtı bi-hakkın köpürmüşler ve *Novoye Vremya*'nın tekzib neşriyâtı Rusya Hâriciye Nezâretince en mütehattim bir vazife olduğundan ân-be-ân bir tekzibe intizâra başlamışlardır.

Fırtınanın Avrupa matbuâtındaki temevvücâtının hülâsatü'l hülâsası budur. Asya'ya müteallik safahâtına gelince bu bilhassa dîde-i intibâhımızı açmaya layıktır. Vâkıa Asya'da ne gibi mevadd için uyuşulmuş olduğu sûret-i resmîyede henüz ma'lûm değildir. Fakat tazyik-i matbuât ve tufan-ı istihbârat neticesi olarak sahâif-i matbuâta teraşşuh etmiş bazen ma'kul ve bazen de büsbütün mantıktan mehcûr öyle mesâil vardır ki bunları teşrih etmemek mümkün değildir. Rusya Hâriciye Nâzırı ile Almanya Başvekili'nin mevki-i bahs ve münâkaşaya koydukları en mühim mesâilden biri şimendifer olsa gerek. Şimendiferden, bilhassa Bağdat Hatt-ı kebirinden bahsolunduğu artık derece-i tevâtüre varmış bir rivayet halini aldı. Fakat bunun için ne konuşuldu, ne karar verildi? Daha layıkıyla kimse bilmiyor. Nihayetsiz dedikodular, birbirini tutmaz şâyiâlar içinde hakiki bir tarîk takip

etmekte insan adeta me'yûs oluyor. *Times* gazetesi Rusya Hükûmetinin karîben Almanya'ya bir nota göndererek Potsdam Mülâkatı'ndaki mukarrerâtı bu nota ile te'kid edeceğini mevsûken istihbâr ediyor. Bu sûretle güya Mösyö Sasonof, Potsdam Muhâverâtı'nda pek ileri gitmiş olmaktan hâsıl olan vaziyeti tashih etmiş olacak. Yine rivayete nazaran Mösyö Bethmann Hollweg, Postdam ziyareti esnasında bir gün evvel Mösyö Sasanof ile görüşürken laubâliyâne konuşmuş, ikisi de birbirlerine pek samimi sûrette açılmışlar, her türlü mesâili karıştırmışlar, adeta husûsi bir mülâkat icrâ etmişler. Ertesi gün Mösyö Bethmann Hollweg hemen tebdil davranarak resmî bir vaziyet ile bir gün evvelki ifâdâtından dolayı Rusya Hâriciye Nâzırı'na beyân-ı teşekkür etmiş ve söylenen sözleri senet ittihâz edeceğini bil-beyân hülâsasını bir kâğıt üzerine vaz' ettirerek bir gün evvelki sözlerinden nükûle cesaret edemeyen Mösyö Sasonof'a imza ettirmiştir. Hatta Mösyö Bethmann Hollweg daha ziyade ihtiyât ederek Reichstagdaki nutkundan evvel bu nutkun Rusya'ya müteallik kısmını yukarıda söylemiş olduğumuz vechile Petersburg'a kadar gönderip tasdik ettirmiştir.

Mesele bu kadar vuzûh peydâ ettikten sonra Mösyö Sasonof'un şimdi tekrar tavzih ve tasrih-i mesele için bir nota göndermesi fazlaca ileri atılmış bazı adımlardan rücû' maksadına müstenid olduğu aşikârdır ve bu da Alman matbuâtını ayrıca hiddete dûçâr eyliyor.

İşte Londra'dan *Le Temps* gazetesine çekilen bir telgrafnâmede bu notadan bahsolunduktan sonra nota münderecâtına müteallik bazı ma'lûmât veriliyor. Evvelâ Hanekin–Bağdat Hattı, Rusya tarafından inşâ olunacakmış. Sâniyen ale'l-umûm Bağdat Hattı hakkında İngiltere ve Fransa asla haberdâr edilmeksizin bir sûret-i te'lifiye akdolunmuş.

Bunda bizim için şâyân-ı hayret ve hatta şâyân-ı teessüf bir nokta var ise o da Hanekin-Bağdat Hattı Osmanlı toprağında olduğu halde ne devletlerin ne matbuâtın "Türkiye"den asla bahsetmemeleri, daha doğrusu Türkiye hiç yokmuş gibi hareket eylemeleridir. İngiltere ve Fransa'ya i'tilâfnâme sûreti peşinen iş'âr ve ihbar olunmaması şâyân-ı taaccüb ve hatta hiddet görüldükten sonra Türkiye'ye hiçbir iş'ârât vukua gelmemesi pek tabii addolunuyor. Ma'mâfih mesele zannetmeyiz ki böyle olsun.

Zira Hanekin-Bağdat Hattı'nın Rusya sermayesiyle inşâsı ne İngiltere-Rusya İ'tilâfnâmesi'ne muvâfık düşer ne de coğrafya ahkâmına... Rusya hudûdu Hanekin'den pek uzaktır. Bu olsa olsa Hanekin'e müntehi olacak Osmanlı şimendifer hattının İran'da kim bilir hangi tarihte inşâ olunacak Rusya şimendiferlerinin ilsakina şimdiden müsaadeyi tazammun eder. Vâkıa bu şık, denizde balık pazarlığına benzer. Bu pazarlık görülüyor. Fakat herhâlde birinci ihtimâl kadar nâ-şinîde ve saçma bir şey görülmüyor.

Bağdat Hatt-ı kebirinin ve İran Meselesi'nin Avrupa matbuâtında ve Avrupa kabineleri arasında husûle getirdiği bu yeni kasırga, Bağdat Hattı'na tekrar

ehemmiyet-i mahsûsa vermekliğimizi icab eder. Biz şimendifer işlerini siyasiyâttan kat'iyen tefrik etmeyince, diplomatların şimendifer işleriyle iştigāl etmeleri memnû'dur düstûrunu alâkadâr devletlere teslim ettirmedikçe bî-huzur ve bî-ârâm kalacağız. Şimendiferler sırf iktisadi ve ticari mesâilden olmak lazım gelirken böyle şâibe-i siyasiyât ile alûde oldukça imtiyâzlar mesâilinde dâima şüpheli ve müteyakkız bulunmaya salâhiyet kesbediyoruz. Zira sırf Türkiye'ye ait bir teşebbüs-i iktisâdinin o kadar mebâhis-i siyasiyeye temel olduğunu ve hatta daha fenası izzet-i nefs-i Osmânî için daha ağırı olmak üzere bu mebâhise Devlet-i Osmâniyye'nin bile karıştırılmadığını gördükçe Avrupa'nın bu temâyül-i ruhîsini, istiklâl-i Osmânî nokta-i nazarından kanaat-bahş addetmemeye hakkımız olur. Şüphe edersek bizi ecnebi sermayesine düşman addetmek istiyorlar, sonra da herkesten şüphemizi uyandırmak için fıçılarla mürekkepleri gazete sayfalarına döküyorlar. Diplomatlar dâima bizden, bizim şimendiferlerimizden bahsediyor ve en müdhiş ve hakaretâmiz bir hal olmak üzere bu bahislere bizi katmıyorlar. Böyle sakîm bir siyaset takibine alışanların bize *"Kalbinizdeki şüpheleri durdurun."* demeye hakları, artık kalır mı?

282.) 1911.01.10 (1326 KÂNUN-I EVVEL 28/1329 MUHARREM 9, no: 845)

YİNE POTSDAM MÜLÂKATI

İngiltere, Fransa, Alman ve Rus matbuâtı arasında Potsdam Mülâkatı'ndan sonra açılan şiddetli münâkaşa hafiflemek şöyle dursun günden güne iştidâd ediyor. Evvelce de bir makalede yazmış olduğumuz vechile *Novoye Vremya*'nın, İ'tilâfnâme yalnız Asya'ya müteallik tir, meâlindeki neşriyâtı Alman gazetelerini pek fena bir hiddete ilkā' etmiştir. Zira Almanlar Potsdam Mülâkatı esnasında Almanya Başvekili Mösyö Bethmann Hollweg ile Rusya Hâriciye Nâzırı Mösyö Sasonof arasındaki muhâverelerin yalnız Asya-i Vustâ'ya değil, Avrupa'ya dahi şümûlünü -Almanya Başvekili tarafından Reichstagdaki irâd olunan nutuk mûcibince- arzu ediyorlar. Bu arzuları tabiidir. Zira ittifâk metni bu sûretle manasının en büyük kısmını, en büyük mâhiyetini, mâhiyet-i tecavüzkârânesini kaybetmiş oluyor. Bu sûretle İttifâk-ı Müsennâ yalnız haksız bir tevacüz karşısında tedâfüi bir şekil alacak, bazı tasavvurât-ı intikamcûyâne ve istilâkârânesi varsa diğer müttefik ona yardım etmeye mecbûr olacaktır.

Farazâ Fransa, Fas'ı zabta teşebbüs edip bundan dolayı Almanya ile arasında bir ihtilâf vâki olursa Fransa tedâfüi halde bulunmuş olmayacak, Rusya'ya *"Şart-ı ittifâk hâsıl oldu, yardım et."* diyemeyecektir. Kezâlik bir vesile bulunup Alsace-Lorraine'in istilâsı için bir muhârebe ihtiyârı lazım gelse Fransa yine müttefikinden

istiâne salâhiyetine mâlik olmayacaktır. Vâkıa İttifâk-ı Müsennâ akdolunduğu zamandan beri hep mâhiyet-i tedâfüiyeyi hâiz olmakla ma'rûftur. Ancak bazı cihetler mübhem kalmış, ittifâk silahının pek çok keskin uçları kalmıştı. Güya şimdi bu son Potsdam Mülâkatı'yla bu keskin ve batıcı uçları rendelenmiş, düzeltilmiş, ittifâkın korkunç bazı noktaları izâle edilmiş oluyor. İşin Fransa'ya müteallik safhası böyle... Rusya'ya müteallik safhasına gelince Rusya da bundan sonra bir tecavüz ve istilâ politikası esnasında Fransa'dan istiâne edemeyecek, mesela İran'ı zabta teşebbüs esnasında Fransa'yı muâvenete davet edemeyecektir. Fakat işte Potsdam Mülâkatı Asya-i Vustâ'dan dolayı Almanya ile, yani istilâdan dolayı kendisiyle bozuşmak mümkün olan yegâne devletle uyuşmayı te'min etmiş olduğundan artık böyle bir tasavvur-ı istilâcûyâneden dolayı ne Almanya ile muhârebe ihtimâli kalacak ve ne de Fransa'dan böyle bir muhârebe için istimdâd ve istiâneye lüzum var.

Rusya diğer taraftan İngiltere ile de çoktan uyuşmuş olduğundan Asya-i Vustâ'da keyfe mâ yeşâ hareket için Avrupa'dan nev-ummâ bir açık bono ahzetmiş oluyor. İşte eğer gazetelerin Potsdam Mülâkatı esnasında siyasiyâttan bahsedildiğine dair olan rivâyâtı doğru ise Rusya'nın son mülâkattan sonra bu vaziyet-i siyasiyede bulunması iktizâ ediyor.

Fakat meselenin bir de cihet-i iktisâdiyesi vardır ki o cihet pek sarîhtir. Bunun bir kısmı Bağdat Hattı'na, diğer bir kısmı İran'da inşâsı mütehayyil hatta aittir. Bağdat Hattı'na ait mülâhazamızı evvelki makalemizde anlattık ve Hanekin-Bağdat Hattı'nın inşâsını Ruslara tevdî' etmek ne kadar gülünç bir tasavvur olduğunu gösterdik. Müstahberât-ı mütemmimemiz bu fikrimizi te'yid ediyor. Potsdam'da Hanekin Hattı'ndan bahsedilmiş; fakat bu bahis Hanekin Hattı'nın ileride Rusya tarafından İran ve Belucistan'dan mürûr sûretiyle Hindistan'a kadar inşâ olunacak Mâverâ-yı İran Hattı'na veya sâir temdidi mutasavver olan hutûta vasl için cereyan etmiştir. Mesele şimdi ma'kuliyet ve sarâhat peydâ ediyor. Ma'mâfih izzet-i nefsimiz öyle isterdi ki Almanya Hükûmeti sırf iktisâdi olan bu bahse, sırf iktisâden söze karışmak salâhiyetinde bulunanları karıştırsın. Mesela alâkadâr olan Bağdat Osmanlı Kumpanyası ile İran Hattı'nı inşâ etmek tasavvurunda bulunan Rus veya muhtelit beyne'l-milel kumpanya hangisi ise onunla teâti-i efkâr eylesin. O vakit şimendifer politikadan tecerrüd etmiş, itminân-ı kalbimiz artmış olacaktı.

Kezâlik mûcib-i memnûniyet istihbâratımızdan olmak üzere diyebiliriz ki Almanya, Hanekin Hattı hakkında cereyan eden müzâkerât-ı iktisâdiyeyi Bâb-ı Âli'ye bildirmek nezaketinde bulunmuş, yalnız Berlin'deki sefirimizi de aynı zamanda haberdâr etmekte bir zühûl ve nisyân göstemiştir. Fer'e ait olan bu cihet hakkında o kadar ısrara mahal görmeyiz.

Ancak bize yalnız Hanekin Meselesi taallûk etmez. Bütün İran işlerinin Devlet-i Osmâniyye'ye şiddet-i alâkası olduğunu Avrupa ricâl-i siyasiyesi takdir et-

melidirler. Rusya Hükûmeti açık bono almak için Almanya ile -ki Almanya'nın Tebriz'e mesafesi birkaç bin kilometre uzaktır- uyuşmaya lüzum gördüğü halde bizimle -ki binlerce kilometre mesafe dâhilinde İran ile hem-hudûduz- neden teâti-i efkârdan istiğnâ etsin? İran politikasını bu kadar vâsi bir nokta-i nazardan düşünmesek bile acaba bu Hanekin Hattı için Almanya diplomatlarıyla müzâkerât bir ihtiyaç rengini alıyor da Osmanlı diplomatlarıyla müzakerât neden aynı derece ve hatta daha ziyade bir ihtiyaç sûretinde telakki edilmesin?

Vâkıa Almanya bu meselede -iktisâd dairesinden ayrılmamakla beraber- mühim bir siyaset takip etmiş oluyor. Öteden beri Bağdat Hattı'nın ikmâl-i inşaatına muârız olan devletlerden birinin muvâfakatini istihsâl eyliyor. Diğer muârız olan İngiltere'yi şimdi mümânaatta hemen hemen yalnız bırakıyor ve bunu da pek uzak bir âtide yapılacak olan ve ihtimâl ki bütün mevzûu hayalden ibaret bulunan bir teşebbüs-i iktisâdi, Mâverâ-yı İran Hattı için feda ediyor. Yani âtiye ma'tûf hayalî bir fayda vermek için hal-i hazırda bir menfaat, yani Bağdat Hattı'na devam cihetini te'min etmiş oluyor ve işte bundan dolayı İngiltere matbuâtı hiddet ve Rusya'yı oyun bozmakla ithâm eyliyorlar.

Almanya nokta-i nazarıyla bu Bağdat Hattı düşünülerek Devlet-i Osmâniyye'nin Potsdam Mülâkatı'ndan vâkıa tevahhuş etmesine o derecede mahal kalmıyor. Ancak yine tekrar ederiz; alel-umûm İran hakkında takip olunacak herhangi bir siyaset bizim için bir mesele-i hayatiyedir. Hiçbir devlet yoktur ki kendisiyle İran kadar hem-hudut olalım. Hiçbir memleket yoktur ki ahâlisine manevi bir muhabbet ve irtibât ile bu derece merbût bulunalım. Binâenaleyh İran işlerinde Devlet-i Osmâniyye'nin de bir reyi bulunmak lazım gelir. İhmal edilmek izzet-i nefse dokunur. İmdi zannedemeyiz ki Devletimizin kuvve-i hâzırası kendisine böyle bir "mühmel" muâmelesi icrâ edilmesine cevâz versin. Bunun için Almanya tarafından Bâb-ı Âli'ye ne yolda tasrihât ve tebligat vâki olmuşsa bu sûret-i te'lifiyeyi kabûl eden diğer tarafa da bu vazife aynı sûret ve ehemmiyetle teveccüh eder. Hem nezaket ve hem ikide bir tekrar edilen dostluk icabı olan bu muâmele-i tebliğiyeye muntazır olmakta haklıyız.

283.) 1911.01.12 (1326 KÂNUN-I EVVEL 30/1329 MUHARREM 11, no: 847)

MECLİS-İ MEBÛSÂNIN TANZİM-İ MEŞÂGİLİ

Meclis-i Mebûsânın dünkü müzâkerâtını hemen hemen kâmilen bir maddenin yalnız bir fıkrası işgal eyledi. Mekâtib-i âliye me'zûnlarının askerliğine dair olan bu fıkra hakkında otuz kadar mebûs söz almışlardı. Her mebûsun hesab-ı vasati değil hesab-ı aklî ile beş dakika söz söylemesi iktizâ etse (150) dakika eder.

Hitâbetin te'sir-i şevk ve hararetiyle bu beş dakikayı on, on beş, yirmi dakikaya kadar iblâğ edenleri de bu hesaba idhâl edersek bir fıkra ile bu derece iştigālin ne derece usanç verici bir şey olduğu daha ziyade tebeyyün eder. Zannedilmesin ki dünkü mesele mühim, fevkalâde mühim, Meclis-i Mebûsânın bir veya birkaç gününü işgale layık olacak derecede mühim bir şeydi. Bilakis. Kendi hesaplarına Avrupa'da mekâtib-i âliyede tahsil edenlerin askerliği te'cil olunacak mı, olunmayacak mı ve te'cil için ne gibi şerâite riâyet edilecek, gibi basit bir şeydi. Böyle bir fıkra ile bu kadar uğraşan bir Meclisin sonra bir kanunu, birkaç kanunu çıkarmak için ne kadar müddet vakit geçirmesi lazım geleceği kolaylıkla hesap edilebilir. Hâlbuki bu sene için Meclisten fevkalâde mühim kanunların çıkmasına intizâr ediliyor. Vilâyet Kanunu, Sulh Mahâkimi Kanunu, Emvâl-i Gayr-ı Menkule Kanunu gibi… Bu kanunlar münderecâtının ehemmiyet-i fevkalâdesine binâen bunlar hakkındaki inkişâfât-ı hitâbetin bitmek tükenmek bilmeyen bir zincir-i fesâhat ve belâğat teşkil edeceği ve fakat kanunlardan hiçbirinin devre-i ictimâîye hitâmında neticelenmeyeceği bu gidişe göre tamamen anlaşılabiliyor… O halde ne yapmalı? Hakk-ı kelâmı kasr mı etmeli? Mebûsân-ı kirâmı söz söylemek hevesinden men mi eylemeli? Sonra resmî gazetenin sayfalarını kim dolduracak? Sonra müntehibler *"Bizim mebûs ağzını açmıyor!"* diye itâb eylemeyecekler mi? Söze şimdiki gibi mecrâ-yı tam verilir, hürriyet-i kelâmiyeye, kürsüde serbestî-i hitâbete bu derece küşâyiş verilirse işler ebedi bir sürüklenmeye mahkûm olur ve ciddi, acil kanunlar seneden seneye devr edilir. Yok, zincir-i hitâbeti ara sıra bir mikrâs-ı mutedil ile kesmek lazım gelince o vakit de Mecliste, sahâif-i matbuâtta bir feryad, bir tufan-ı şikâyât kopar. Şu halde Meclis-i Mebûsânı, Meclis-i Mebûsânın vazife-i teşrîiyesini, Meşrûtiyet'i mahkûm-ı atâlet mi kılmak lazım gelir? Asla! Hiçbir müşkül yoktur ki hüsn-i niyet ile ve bâhusus -memleketimizin maatteessüf bil-cümle tabakātında ve sunûf-ı halkında fıkdân-ı tâmmı görülen- intizâm-ı meşâgil ile hal ve izâle olunmasın. Meclis-i Mebûsân biraz işlerine çekidüzen verse, intizâmın faaliyetten bile daha ziyade müsmir ve sür'at-i icraatı müntic olduğunu takdir etse pek çok teessüflerin önünü almak mümkündür.

Bu eser-i intizâmı vücuda getirmek cüz'î bir himmete mütevakkıftır. Evvelemirde rûznâmeler sûret-i muntazamada tab' edilmek lazımdır. Bir mebûs karanlıkta kalırsa alel-amyâ söz söyleyerek Meclisi işgal etmiş olur.

Bu rûznâmelerde bilhassa hükûmet ve mebûsân tarafından vâki olan teklifler münderic bulunmalı ki mebûslar bunlar hakkında evvelce tetebbuât ve tetkikat icrâ eyleyebilsin. Rûznâmeler tetkikat ve tetebbuât icrâsına müsâit bir müddet zarfında tevzî' olunmak da lazımdır ki mebûs sabahleyin celseye girerken rûznâmeyi görüp kendini meçhûlât karşısında bulmasın.

Fakat bu kadar intizâm husûl-i maksadı te'min etmez. Encümenlerde de aynı usûl takip edilmeli. Her encümenin de rûznâmesi tab' olunup bil-cümle mebûslara vakt ü zamanında tevzî' edilmeli ve bu sayede her mebûs ve hatta matbuât

ve hâricte kiler bile mesela Nâfia veya Adliye encümeninde yevm-i müzâkerât-ta ne gibi şeylerle iştigāl edildiğini bilebilir. Bunun diğer faydası da şudur: Bu encümende bulunmayan bir mebûs encümenin rûznâmesine dâhil olan mesele hakkında ma'lûmât-ı mahsûsası bulunabilir ve bu sûretle kendiliğinden gidip encümenin fikrini tenvire muvaffak olur.

Vâkıa Meclis-i Mebûsân encümenlerindeki tarz-ı mesâiye göre bu mühim ve faydalı tedbirin ittihâzında biraz müşkilât var. Zira intizâmı icrâ edebilmek için encümen reisleriyle mazbata muharrirleri ve katiplerinin biraz fazlaca zahmet ve külfet çekmeleri fikr-i takibe mâlik bulunmaları ve encümenin intizâm ve devam-ı müzâkerâtını te'min edecek kadar hal-i faaliyete gelmeleri iktizâ eder.

Fakat bu da kâfi değildir. Encümenlerde öyle mühim müzâkerât olur ki hükûmetin herhâlde re'yinin bilinmesine mütevakkıftır. Şimdi câri olan adete göre böyle bir mesele-i mühimme zuhûrunda o zâtın vürûduna kadar müzâkerât tatil olunur. Nâzır veya nezâretten bir zât davet edilir ve bir yevm-i muayyen tayin olunarak hükûmetin o mesele-i mühimmedeki fikri encümende anlaşılır. Fakat bazen encümen bir meseleyi hükûmetin reyini sormaya lüzum görülecek derecede mühim addetmez, bir karar verir, mesele Meclis-i Mebûsâna gider; o vakit hükûmet ile encümen arasında mühim bir ihtilâf çıkıverir. Hâlbuki hükûmet encümende kemâl-i serbestî ile ve mebûsların hamiyet ve vatanperverliğine i'timâd ederek verebileceği izâhâtı, her vakit Mebûsânda alenen veremez ve bundan dolayı Meclis-i Mebûsânda söz alanlar çoğalır, münâkaşât iştidâd eder. Müzâkerât adeta amel-mânde kalır.

İşte intizâm-ı müzâkerât için Meclis-i Mebûsâna ve encümenlere isabet eden hisse-i külfet ve mesâi. Fakat bu kadarla intizâm ve binâenaleyh sür'at-i muâmelât te'min edilemez. Fırkalara da mühim bir vazife terettüb eder. Şimdi gerek ekseriyet ve gerek ekalliyet fırkalarında mu'tâd olan usûl, kanunlar hakkında müzâkerât cereyan etmemek ve kanunları büsbütün Meclisin dağınık, mütemevvic cereyanlarına bırakmaktır. Gerek fıkdân-ı tetebbu' gerek fıkdân-ı salâhiyet ve ma'lûmât sebebiyle ve gerek natûk görünmek arzusuyla Meclis yalnız temevvücât-ı bî-nihâye-i hitâbetin sademâtına uğramış olmaz, nâgeh-zuhûr bazı sektelere de uğrar. Geçen sene bütçe müzâkeresi esnâsında Mâliye Nâzırı'nın böyle bir dalga altında az kalsın batacağını hatırlayanlar bu mütâlaamızın isabetini tasdik ederler sanırız.

O halde fırkalarda evvel be evvel her kanun ve bilhassa bütçe müzâkere olunmalı, pürüzlü mesâil hakkında nokta-i nazarlar tamamen taayyün etmeli ve en şâyân-ı tavsiye olmak üzere o mesele ve kanuna müteallik hatibler, hukuk-şinâslar evvelce taayyün etmeli, zira herkes her meselede sûret-i ma'kulede ıtlâk-ı kelâm edemez. Vâkıa her kanunun veya bütçenin fırka veya fırkalarda dahi müzâkere edilmesi ayrıca bir teahhuru intâc eder. Bâhusus fırkanın efrâdı kesir olursa.. Ancak efrâdı kesir olan fırkalarda kanunun hep birlikte müzâkeresi abestir. Zira o